№ 229 ՇԱԲԱԹ, 16 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

1910

ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՇԱԲԱԹ, 16 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ № 229

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 3 ՌՈՒԲԼԻ

12 ամսվ.՝ 10 ր., 6 և 7 ամսվ. 6 ր., ամսակ. 1 ր. Ամերիկա՝ տարեկան 6 դոլլար, Եւրոպա՝ 32 ֆր., Պարսկաստան՝ 10 ր., Թիւրքիա՝ 120 ղրուշ:
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել հաւել հին հասցէն, նոյնպէս և 40 կոպ. (կարելի է և նամականիշով):

Հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ». TIFLIS, Rédaction «MSCHAK».

Յայտարարութիւնների համար վճարում են. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպ., վերջին երեսի վրա՝ 10 կոպ.: Կովկասից դուրս յայտարարութիւնները ընդունվում են բացառապէս Торг. Домъ „Л. и Э. Метцль и К°" ֆիրմայի միջոցով Մոսկվայում, Պետերբուրգում և Վարշավայում:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԱԲՈՆԵՄԵՆՏԻ ՀԱՇՒԻՑ ԴՈՒՐՍ

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Երկուշաբթի, նոյեմբերի 18-ին

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԸ

ՍԵԶՕՆԻ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՎ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ

ՊԱՏՈՒԻ ՀԱՄԱՐ

Դրամա, 4 արարուածով, հեղ. Շիրվանզադէի

Մասնակցում են. տ. տ. Գուլազեան, Դուրեան-Արմէնեան, Զարէլ, Ժասմին, պ. պ. Աբելեան, Ալլահվերդեան, Արմէնեան, Աւետեան, Մամիկոնեան, Յարութիւնեան և Շահխաթունի:
Սկիզբը երեկոյեան ժամը ճիշդ 8-ին է: Գլխ. ռէժիսոր՝ Ա. Արմէնեան
Բացված է աբօնեմենտ 10 ներկայացման համար 20% զիջումով: Աբօնենտ գրվելու համար պէտք է դիմել Ընկ. գրասենեակը առ. ժ. 2—3 ը և եր. 7—9-ը, Паскевича ул. № 1.

Վարչութեան հերթապահ անդամներ՝ Տ. Յովհաննիսեան, Վ. Մամուլեան, Խ. Տէր-Սարգսեան

(Հ. Հ. Կ.) առ. 1171. 3—2

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՈՒՆ

ԶՈՒԲԱԼՕՎԻ ԱՆՈՒԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴ. ՆԵՐԿԱՅԱՑ. ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՂ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍԵԿՑԻԱ

Այսօր, շաբաթ, հոկտեմբերի 16-ին Հայոց Դրամ. Ընկ. Թատերասէրների խումբը մասնակցութեամբ տ. տ. Ստեփանեանի, Զաբէլի և պ. Ստեփանեանի կը ներկայացնէ առաջին անգամ Թիֆլիսի բեմի վրա

ԻԼԳԱ

Դրամա 5 գործ. և 7 պատկ. հեղ. Հաուպտմանի, թարգմ. Վարդգէսի:
Սկիզբն է ճիշդ $8^1/_2$ ժամին երեկոյեան:
Տեղերի գները 5-ից մինչև 50 կոպէկ:
Ռէժիսոր՝ Ստեփանեան
Ծանօթութիւն.—ա) Հասարակութեանը արգելվում է իրանց հետ բերել մանկահասակ երեխաներ. բ) Վարագոյրը բարձրանալուց յետոյ դահլիճի մուտքի բոլոր դռները փակվում են, ուստի խնդրում ենք երկրորդ զանգից յետոյ բռնել իրանց տեղերը:
Հերթապահ կարգադրիչներ՝ Դաւիթխանեան եւ Գ. Երիցեան
(առ.) 1178. 1—1

ԲՕՐՍԱՅԻ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

(Մուտքը Միջի փող., տուն Քաղ. Վարկի Ընկ.)

Կիրակի, հոկտեմբերի 17-ին

Հայ Թատերական Նորակազմ խումբը ղեկավարութեամբ Ա. ՎՐՈՅՐԻ

Մասնակցութեամբ յայտնի դերասանուհի Տ. ՎԱՐԴՈՒՀՈՒ

կը ներկայացնէ

ԽԱՆՈՒՄ

Կոմեդիա 3 գործ. հեղ. Ա. Ցագարելիի, թարգմ. Գ. Արաքսեանի.
Տեղերի գները 22 կ.-ից մինչև 1 ր. 60 կ.: Տոմսակները ծախվում են Բօրսայի շէնքութեան մէջ՝ շաբաթ, երեկ. ժամը 7-ից, իսկ կիրակի օր առ. ժ. 11—2-ը, երեկ. ժ. 6-ից, և Քաղ. Ուպրավայի տակ «Կոնստանտինոպօլ» խանութում ամեն օր:
Յաջորդ ներկայացումը կիրակի, հոկտեմբերի 24-ին՝ «Վարժի բաւճանը»:
Սկիզբն է երեկոյեան ճիշդ ժամը $8^1/_2$-ին:
Ռէժիսոր՝ Ա. ՎՐՈՅՐ
Պատրաստվում են ներկայացման համար հետևեալ նորագոյն պիէսները—«Բոլոր վըշտակիրների», «Մադամ X», «Ձեռքեր», «606», «Հաշտութեան տօնը», «Ձմեռնային երազ», «Սիրոյ միջնորդները» և այլք:
1181. 1—1

ԲԺԻՇԿ

Վ. ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Վերադարձել է և վերսկսել հիւանդների ընդունելութիւնը
Առաւօտեան 9—1 ժամը.
Երեկոյեան 5—7 ժամը.
Վելիամինօվսկայա փ. № 13, տ. Սէյլանովի, 3-րդ գիմնազիայի կողքին:
(օ. մ.) առ. 1156. 10—4

ՎԵՐՋ ՊԷՏՔ Է ՏԱԼ

Վերջ պէտք է տալ այն անորոշ, անհաստատ, քաօսական դրութեան, որի մէջ գտնվում են Բեսարաբիայի թեմի գործերը:

Ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ, որ այդ լայնատարած և կարևոր թեմը պէտք ունի մի եռանդուն, գործունեայ, ժրաջան և աշխատասէր առաջնորդի, որպիսին չէ կարող հանդիսանալ ներկայ առաջնորդ Ներսէս արքեպիսկոպոսը, որ իր ծերութեան պատճառով անկարող է գոհացում տալ թեմի և հօտի կարիքներին և պահանջներին:

Եթէ ի նկատի ունենանք, որ Բեսարաբիայի թեմի առաջնորդն է միևնոյն ժամանակ Վեհ. Կաթողիկոսի ներկայացուցիչը պետական կենտրոնական իշխանութեան և հաստատութիւնների առաջ, որ յաճախ անհրաժեշտութիւն է լինում ուղարկել նրան Պետերբուրգ և Մոսկվա՝ զանազան պաշտօնական և կարևոր միսսիաներով. եթէ ի նկատի ունենանք, որ Բեսարաբիայի թեմի զանազան կէտերում՝ Հնչեշտ, Օրհեօ և այլ տեղեր բազմաթիւ հայեր կան թիւրքախօս, որոնց զաւակները հայոց դպրոցներ չը լինելու պատճառով դատապարտված են խորթացման և ձուլման՝ օտար տարրերի հետ. եթէ ի նկատի ունենանք, որ այդ թեմում չը կան ծխական դպրոցներ, և որ ազգային-վանքական կալուածների յոռի կառավարութիւնը ահագին վնասների տեղիք է տալիս,—մենք կը գանք այն անխուսափելի եզրակացութեան, որ Բեսարաբիայի թեմը պէտք ունի մի եռանդուն, վարչագէտ և գործօղ առաջնորդի:

Բաւական ժամանակից ի վեր լուր տարածվեց, որ Ներսէս արքեպիսկոպոսը հրաժարական է տուել: Ինչպէս երևում է, այդ լուրը վաղաժամ է եղել. Ներսէս արքեպիսկոպոս պայմանական հրաժարական է տուել և, ըստ երևոյթին, չէ կամենում հրաժարվել: Մեզ զարմացնում է այն հանգամանքը, որ Ներսէս արքեպիսկոպոսն այնքան պինդ է կապված իր պաշտօնի հետ. նա ինքը պէտք է զգայ, որ հասել է իր համար ժամանակը հանգստանալու և քաշվելու Էջմիածին և ասպարէզը թողնելու աւելի եռանդուն առաջնորդների: Ներսէս արքեպիսկոպոսը պէտք է ունենայ այնքան եկեղեցասիրութիւն և ազգասիրութիւն, որ զգայ, թէ ինքն այլ ևս օգտակար չէր կարող լինել իր թեմին և հօտին, չէ կարող գոհացում տալ նրա կարիքներին և պահանջներին:

Ժամանակ է, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը և սինօդը միջոցներ ձեռք առնեն՝ վերջ տալու Բեսարաբիայի թեմի քաօսական վիճակին և հրահանգ տալու թեմի ժողովրդին՝ ընտրել մի աշխատասէր, գործունեայ և կրթիչ եկեղեցականի առաջնորդ:

Մի հասցնէք ժողովուրդը այն դրութեան, որ նա վերջ ի վերջոյ բոլորովին երեսը դարձնի Էջմիածնից և այլ ևս պէտք չը լինի առաջնորդի:

Հ. Ա.

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վիէննա, 14 հոկտեմբերի

«Ֆրեմդէնբլատր» հաղորդում է, որ ռումինական մինիստր Դժուզարի այցելութիւնը Վիէննա քաղաքական բնաւորութիւն չունէր, սակայն առիթ տուեց մի անգամ ևս վկայել Աւստրո-Ունգարիայի բարեկամական յարաբերութիւնները Ռումինիայի հետ:

Շէնբրուննում կայացաւ պաշտօնական ճաշ, որին ներկայ էին ռուսաց դեսպանատան պաշտօնեաները, հէկէհօլմի զնդի պատգամաւորութիւնը, զինուորական և ծովային մինիստրները:

Աւստրիական պատգամաւորութեան մէջ ֆինանսների մինիստր Բուրինը մատնանշեց, որ երկրի կուլտուրական ու տնտեսական զարգացումը բարեյաջող հող պատրաստեց նոր կացութեան համար, անմէկսիան կատարվեց, ազգաբնակութիւնը արագութեամբ անցաւ նոր կարգերին, որ ապացուցվում է համուր ազգաբնակութեան խանդավառութեամբ, առանց ազգի և կրօնի խտրութեան, որպիսին հանդիպեց կայսրը իր այցելութեան ժամանակ: Բօսնիայի սահմանադրութիւնը սօցիալական և ղաւանաբանական տեսակէտից համարվում է ազգաբնակութեան ստրուկտուրա (կազմուածք) և որ ժողովրդին տուեց քաղաքական ազատութիւն և երկրի գործերի կառավարութեան մէջ լայն մասնակցութիւն ունենալու հնարաւորութիւն: Սէյմի ընտրութիւնները անցան կատարեալ կարգ ու կանոնով. պատգամաւորները ցոյց տուին մեծ եռանդ և հասկացողութիւն սէյմի գործերում. կառավարութեան և պատգամաւորների միջև բովանդակ համաձայնութիւն է: (Հ. Գ.)

Բեռլին, 14 հոկտեմբերի

Ադդիս-Աբեբայից ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, Վոլլո և Տէջօ նահանգների սահմանագլխին 3,000 կառավարական զօրքեր ընդհարվեցին Ռաս-Միխայլի պահակախմբի հետ: Սպանվածների և վիրաւորների թիւը հասնում է մի քանի հարիւրների: (Հ. Գ.)

Բեռլին, 14 հոկտեմբերի

Աթէնքից ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, պատգամաւորների մի մասի ծրագիրը՝ շարունակել նիստը, չը նայած արձակմանը, մի կողմ թողվեց, նկատի առնելով կառավարութեան յայտարարութիւնը, թէ նա կը կալանաւորէ նրանց: Պարլամենտի շէնութիւնը պաշտպանվում է զօրքերով: Զօրքի մէջ հանգստութիւն է: Վենիզէլօսը յայտնեց Թղթակցին, որ կառավարութիւնը յոյս ունի ընտրութիւններին ստանալ մեծամասնութիւն. իբրև ապացոյց, որ պարլամենտի արձակումը լաւ տպաւորութիւն է թողել ազգաբնակութեան վրա, հանդիսանում է յունաց արժեթղթերի գների բարձրանալը բօրսայում. ընտրութիւններից առաջ Վենիզէլօսը կը շրջէ գլխաւոր շրջանները: Կառավարութիւնը ժողովրդի հետ յոյս ունի յաղթութիւնը տանելու: (Հ. Գ.)

Նէապոլ, 14 հոկտեմբերի

Թագաւորը Աօստի դքսի հետ մեկնեց փոթորկից վնասված տեղերը, ուր զոհվել են 300 մարդ: Ծովը կլանել է բազմաթիւ զոհեր: Կատաստրոֆան հետևանք էր գետակների իրանց ափերից դուրս գալուն: Ամալֆիում կան 12 սպանված, Մինօրիում՝ 4 սպանված և շատ վիրաւորներ: Մայօրիում փլատակներից հանել են 20 դիակներ: (Հ. Գ.)

Նէապոլ, 14 հոկտեմբերի

Այցելելով փոթորկից վնասված տեղերը՝ Թագաւորը վերադարձաւ Նէապոլ, այցելեց խօլերայով հիւանդներին, ոգևորեց ողորմած խօսքերով: Պապը ուղարկեց 5,000 ֆրանկ վնասվածների համար: (Հ. Գ.)

Բրիւսսել, 14 հոկտեմբերի

Գերմանական կայսերական և բէլգիական թագաւորական զոյգերը այցելեցին քաղաքային վարչութիւնը: Քաղաքապետի ողջոյնի ճառին կայսրը շնորհակալութիւն յայտնեց և շնորհաւորեց ցուցահանդէսի աջողութիւնը:

Գերմանական կայսերական զոյգը Վիկտորիա-Լուիզայի հետ Թագաւորի և Թագուհու ուղեկցութեամբ այցելեց ցուցահանդէսը: (Հ. Գ.)

Պարիզ, 14 հոկտեմբերի

Վիվիանին յայտնեց Բրիանին, որ մտադիր չէ հրաժարական տալ և ոչինչ չունի կաբինէտի քաղաքականութեան դէմ: Սօցիալիստները պահանջում են յետաձգել հարցապնդումների վիճաբանութիւնները, մինչև որ կառավարութեան անդամները համաձայնութիւն կը կապեն այն նախագծերի վերաբերութեամբ, որոնք ներկայացված են պալատներին: Այս առաջարկութիւնը Բրիանը կտրականապէս մերժելու է:

Պալատում շարունակվում է հարցապնդումների քննութիւնը երկաթուղային գործադուլի մասին: Մինիստր Միլլէրանը ոչ մի կերպ չէ արդարացնում գործադուլը, որ բռնկվեց բանակցութիւնների ժամանակ. երկաթուղագծերը փչացնելը նախօրօք որոշված գործ էր: Միլլէրանը գործադուլը համարում է երկաթուղային ծառայողներին մօբիլիզացիայի ենթարկելու մի փորձ՝ ընդհանուր քաղաքական գործադուլի համար: (Հ. Գ.)

Բելգրադ, 14 հոկտեմբերի

Գահաժառանգի առողջութեան բիւլլետէնը. ընդհանուր դրութիւնը առանց փոփոխութեան է, տաքութիւնն է՝ 38,3: (Հ. Գ.)

Լիսաբոն, 14 հոկտեմբերի

Փակվեց «Պօվօդավիէրօ» (?) լրա... [illegible]

Ջիբրալտար, 14 հոկտեմբերի

Եկաւ Մարօկկոյի նախկին սուլթան Աբդիւլ-Ազիզը: (Հ. Գ.)

Սէն-Լուի, 14 հոկտեմբերի

«Ամերիկա» աէրօստատը իջաւ Պեբերօնկա գետի մօտ: Նա անցաւ 1355 մղոն տարածութիւն: (Հ. Գ.)

Ֆօրտ Վիլիամ, 14 հոկտեմբերի

Այստեղ գտան կորած «Ամերիկա» դիրիժաբլը: (Հ. Գ.)

Վիկտորիա (Կօլումբիա), 14 հոկտեմբերի

Հրդեհը ոչնչացրեց շատ շէնութիւններ: Վնասները 2 միլիօն են: (Հ. Գ.)

Բեռլին, 14 հոկտեմբերի

«Ֆօսսիշէ-Ցայտունգին» հաղորդում են Պետերբուրգից. «Լուրերին նայած՝ սըր Էդուարդ Գրէյը բարեկամական առաջադրութիւններ արեց Ռուսաստանին ֆինլանդական հարցի մասին, որոնք, սակայն, խնդրեց չը մեկնել իբրև միջամտութիւն Ռուսաստանի ներքին գործերին»:

Ծանօթ. Գործ.—Պետական Հեռ. Գործ. լիազօրված է յայտնել, որ այդ տեղեկութիւնները բոլորովին անհիմն են: (Հ. Գ.)

Կարակաս, 14 հոկտեմբերի

Նորից ժանտախտով հիւանդացան 4 հոգի: (Հ. Գ.)

Ջիտա, 14 հոկտեմբերի

Մանջուրիա կայարանի մօտ մի արուարձանում չինացիների միջև երևան հանվեց թոքային ժանտախտ: Երէկ մեռան 9. այսօր հիւանդացան 15, մեռան 4: (Հ. Գ.)

Պետերբուրգ, 14 հոկտեմբերի

Արտաքին գործերի մինիստրութեան կառավարիչը և իտալական դեսպանը ստորագրեցին ռուս-իտալական կօնվէնցիան պարտադիր միջնորդ դատարանի մասին: (Հ. Գ.)

Պետերբուրգ.—Արտասահմանեան դրամատէրերին Մայկօպի նաւթարդիւնաբերութեան գործին մասնակից անելու հարցը կը քննվի՝ երբ կը վերադառնայ առևտրի ու արդիւնաբերութեան մինիստրը արտասահմանից: Դէմ են միայն զինուորական մինիստր Սուխօմլինօվը և ֆինանսների մինիստր Կոկօվցեվը:

Թէմիր-Խան-Շուրա.—Վեդէնօյից եկածները պատմում են այնտեղ տիրող խռովութեան մասին: Պատմում են, որ շրջանապետը մի նամակ է ստացել Զէլիմ-խանից, որի մէջ Զէլիմ-խանը ասում է՝ թէ կը գայ նրա մօտ: Շրջանապետը զօրքեր է խնդրում քաղաքի պաշտպանութեան համար:

Զէլիմ-խանին որսնելու ջանքերը անցնում են միանգամայն ապարդիւն: Բնակիչների մասնակցութիւնն էլ չէ օգնում: Զէլիմ-խանը սահս գոլորշիացել է:

Մոսկվա.—«Русское Слово» լրագրի խմբագիր Բլագօվին կալանաւորելու առիթով խմբագրութիւնը մատնանշում է, որ լրագիրը միշտ էլ ընդդէմ է իշխանութիւնների ապօրէն գործողութիւնները, որոնց վերջում աջողվեց բանալ կառավարական ըէվիզիայով: Դա ոտնձգութիւն չէր կառավարութեան դէմ, այլ ընդհակառակն՝ աջակցութիւն: Ապա, ինչ վերաբերում է Մուրօմցեվի թաղման նկարագրութեանը, լրագրի գրուածները հաստատութիւն գտան իշխանութիւնների, Պետական Խորհրդի անդամ Մ. Կօվալէվսկիի, Միլիւկօվի, Ռօդիչևի, Բօբեանսկիի և Աջէմեանի կողմից:

Այսօր Փոքր Թատրօնում տօնվեց գրող Բօբօրիկինի յօբելեանը: («Б.»)

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ ԵՒ ԹԻՒՐՔԻԱ

Կ. Պոլիս, 14 հոկտեմբերի

Սուլթանը մեծ վէզիրի և ներքին ու արտաքին գործերի մինիստրների հետ մեկնեց Թեօյիւզլիւ՝ զինուորական վարժութիւններին ներկայ լինելու, որտեղից կը մեկնէ Ադրիանուպօլիս: (Հ. Գ.)

Բագու, 14 հոկտեմբերի

Սպահանից հեռագրում են, որ բախտիարները [illegible] Ղոչանի մօտ: Վերջինիս դրութիւնը շատ է յիշեցնում Թաւրիզի պաշարումը:

Պաշարողների թւում կան շատ ֆէդայիներ: Պաշարողները քաղաքից հեռու են գտնվում: («Յ. О.»)

Թաւրիզ.—Մէջլիսի նախկին պատգամաւոր Թաղի զադէի կուսակցութեան եռանդուն գործունէութիւնը ցոյց է տալիս իր ոյժը: Կուսակցութիւնը յոյս ունի սահմանադրութեան յաղթութեանը: («Յ. О.»)

Վիէննա.—Ռուսաստանի, Անգլիայի և Գերմանիայի միջև բանակցութիւններ են վարվում Պարսկաստանի վիճակի մասին:

Պարիզ.—«Temps»-ը կարծում է, որ արտասահմանեան զօրքերի Պարսկաստանից դուրս հանելը կը նպաստէ Պարսկաստանի խաղաղացման:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Գր. Չալխուշեանի գր.-հասարակական գործունէութեան 25-ամեակի առիթով)

Ոյժիցս վեր համարելով յարգելի յօբելեարի գրական-հասարակական գործունէութեան մանրամասն և արժանավայել գնահատութիւնը, առիթից օգտվելով՝ պարտք եմ համարում յիշել այստեղ յօբելեարի կեանքից մի քանի բնորոշ դէպքեր, որոնց անձամբ ականատես և մասնակից եմ եղել:

Նոր-Նախիջևանի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան խորհրդարանի ժողովն էր: Այն օրվանից անցել է մօտ 5 տարի, սակայն այսօրվայ պէս յիշում եմ դէպքը: 24 անդամներից ըստ սովորականի ներկայ էին միմիայն 8 հոգի: Ինչպէս միշտ, նոյնպէս և այդ օրը «աղա» անդամները բացակայ էին: Նախագահում էր Գր. Չալխուշեանը: 20-ից աւելի խնդրագրեր իրար վրա դարսված էին սեղանի վրա: Քարտուղար Մահտեսեանը հերթով կարդում էր խնդիրները, երբեմն էլ առանց կարդալու զեկուցանում էր նրանց բովանդակութիւնը: Այդ ժողովին կարելի չէր Չալխուշեանին ճանաչել: Ոչ ոքի կարծիք նա չէր ուզում իմանալ: Առաջնները որևէ որոշում կայացնելիս, նա, ինչպէս կարգն է, կարծիք էր հարցնում, ձայն էր հաւաքում, իսկ այդ օրը բոլոր հարցերը նա մէն-մենակ էր որոշում. քարտուղարի զեկուցումից անմիջապէս յետոյ՝ խսկոյն վերցնում էր խնդրագրերը և շտապով մակագրում էր «տալ», «օգնել», «ընդունել», «յարգել»: Ներկայ եղողներս փորձում էինք առարկել նրան.

— Պարոն Զալխուշեան, ինչ էք անում. տալը՝ տալ. բայց ծրտեղից տալ, ախր բոլորովին միջոց չունենք։

— Ոչի՛նչ,—պատասխանում էր Զալխուշեանը և առանց նշանակութիւն տալու մեր առարկութեան՝ արագ-արագ ստորագրում ու բաւարարութիւն էր տալիս խնդիրներին։

Այդպիսով բոլոր խնդրատուները այդ օրը իրանց ցանկացածը ստացան։ Խնդիրների հարցը վերջացնելուց յետոյ Զալխուշեանը դարձաւ Գ. Ս. Ձեօրէքչեանին.

— Հայր սարկաւագ,—ասաց նա,—անցեալ օրը եկեղեցումն էի. ձեր խումբը հրաշալի երգում էր. երգեցողութեան քաղցր տպաւորութեան տակ իմ մէջ միտք յղացաւ այն գումարը, որը Նախիջևանի Բարեգործական Ընկերութիւնը մի ժամանակ ծախսել է իմ կրթութեան վրա, վերադարձնել ընկերութեան։ Առաջ մտադիր էի այդ գումարը կտակով թողնել, սակայն տեսնում եմ, որ աւելի նպատակայարմար է իսկոյն և եթ պարտքս հատուցանել։

Այդ ասելով Զալխուշեանը շտապով հանեց ծոցից մի թուղթ և առաջարկեց ընկերութեան գանձապահին՝ աւելացնելով.

— Պարոն Զուկայեան, վերցրէք այս չէքը. վաղը բանկից կը ստանաք 3,000 ր.։

Մենք, ի հարկէ, զարմացանք և իսկոյն շնորհակալութիւն յայտնեցինք։ (Այդ 3,000 ր. Բարեգործական Ընկերութեան գումարների մէջ այժմ պահվում է Զալխուշեանի անուան առանձին գումար)։

Գօլիցինեան սև օրերն էին. Անդրկովկասի հայ երիտասարդները խմբերով աքսորվում էին Ռուսաստանի հեռաւոր քաղաքները։ Ա... քաղաքում աքսորված մի ուսուցչից նամակ եմ ստանում, որի մէջ նա նկարագրում է իր բարոյական և մանաւանդ նիւթական յուսահատ դրութիւնը։ Վերցնում եմ նամակը, գնում եմ իսկոյն Զալխուշեանի մօտ (այն ժամանակ Զալխուշեանը Բարեգործական Ընկերութեան նախագահ չէր)։ Կարդալով աքսորական ուսուցչի նամակը, նա բացագանչեց.

— Ի՞նչ ասել կուզէ, ի հարկէ պէտք է օգնել։

Եւ իսկոյն գրպանից հանեց իր լուման (10 ր.), տուեց ինձ և ասաց.

— Անյապաղ դիմեցէք և ուրիշներին, հաւաքեցէք մի բան և որքան կարելի է՝ շուտ ուղարկեցէք։

Զալխուշեանի օրինակին հետևեցին նաև դպրոցի մի քանի ուսուցիչները, այնպէս որ հետևեալ օրը կարելի եղաւ 50 ր. ուղարկել տառապեալ ուսուցչին։

Դպրոցական համաճարակ գործադուլների ժամանակն էր. Նոր-Նախիջևանի օրիորդաց գիմնազիայի բարձր դասարանների աշակերտուհիները դասադուլ էին արել, մանկավարժական ժողովին ներկայացրել էին [illegible] Հրաւիրված էր ծնողական ժողով՝ գործը քննելու։ Ծնողները, նոյնպէս և ուսուցիչները սաստիկ յուզված էին. երկու կողմից էլ արտասանվում էին մեղադրական թեր և դէմ ճառեր։ Դժգոհութիւնը սաստիկ էր մանաւանդ կրօնուսուցչի դէմ։ Երբեմն մեզ այնպէս էր թւում՝ թէ վիճաբանողները խօսքից բռունցքի կանցնեն։ Սակայն Զալխուշեանը, իբրև ժողովի նախագահ, ցոյց տուեց իր փորձառութիւնը, քաղաքացիական բարձր շնորհքն ու կոչումը և յուզված կրքերը մեղմացնելու ընդունակութիւնը։ Մենք, իսկապէս զարմացանք, թէ ինչպէս կարողացաւ նա բոլորին հանգստացնել, բաւարարութիւն տալ աշակերտուհիների իրաւացի պահանջներին և աննկատելի կերպով բարոյական պատասխանատուութեան ենթարկել մեղաւորներին։ Այդպիսով, բացառապէս շնորհիւ Զալխուշեանի, ժողովից ամենքը գոհ հեռացան և միւս օրը գիմնազիայում կանոնաւոր ուսում սկսվեց։

Նոր-Նախիջևանում յաճախ պատահում էր մեզ, իբրև մասնաւոր ունկնդիր, լսել Զալխուշեանի ճառերը քաղաքային դումայում։ Նա խօսում է անվեհեր, կտրուկ ու ազդու, առաջադիմական լայն գաղափարներով ներշնչված։

Վերջացնելով յիշողութիւններս՝ ի սրտէ ցանկանում եմ յարգելի յօբելեարին կարողութիւն նոր ոյժով, նոր եռանդով դեռ երկար տարիներ շարունակելու իր այնքան գեղեցիկ հանրաշահ գործունէութիւնը։

Յար. Խաչատրեան

Եալթա, 10 հոկտ.

ՄՈՒՐՈՄՑԵՎԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

III *)

Մօխօվայա և Մեծ-Նիկիտսկայա փողոցներում մենք ստիպված եղանք սպասել ամբողջ 3 ժամ՝ մինչև պատարագի վերջը։

Բայց մի առ ժամանակ պատարագով զբաղվելը թողնենք մի կողմ և դառնանք պսակներին, որոնց մասին մենք ոչինչ չասացինք մեր թղթակցութեան առաջին մասում։

Մենք անհրաժեշտ ենք համարում յիշատակել պսակների գոնէ մի շատ աննշան մասը։

1) Հանգուցեալ Մուրոմցեվի ընտանիքի մեծ պսակը թարմ ծաղիկներից, 2) Արծաթէ պսակ սահմանադիր-ռամկավար կուսակցութեան կենտրոնական մարմնից, 3) „Народному знаменоносцу, предсѣдателю первой Государственной Думы, отъ петербургской группы народной свободы“, 4) Նոյն կուսակցութեան կենտրոնական մարմնի (արծաթէ), Մեասնիցկի, Սուշչեվի և այլ բաժոններից, 5) „Незабвенному предсѣдателю первой Гос. Думы С. А. Муромцеву. отъ фракціи народной свободы третьей Гос. Думы“ (արծ.), 6) „Достойному избраннику первыхъ народныхъ представителей, могущественному выразителю воли народной—отъ думскихъ и внѣдумскихъ трудовиковъ“, 7) „Незамѣнимому безкорыстному общественному дѣятелю—отъ г. Москвы“, 8) „Борцу-учителю и гражданину—студенчество московскаго университета“, 9) „Молодая Россія—борцу-гражданину“—Շանեավսկիի համալ[illegible] 10) „Его [illegible] сердце Россіи не забудетъ—„Русскія Вѣдомости“, 11) „Профессору С. А. Муромцеву—Московскій университетъ“, 12) „Отъ товарищей—перводумцевъ“ (արծ.), 13) „Отъ политехн. института Петра Великаго“ (արծ.), 14) „Своему почетному члену, С. А. Муромцеву, предсѣдателю первой Думы—отъ Петербургскаго юридич. общества“, 15) Նոյն ընկերութեան Մոսկվայի մարմնից (արծ.), 16) „Хранителю чести и правъ первой Госуд. Думы—отъ учащихъ въ начальныхъ училищахъ г. Москвы“, 17) „Отъ товарищей по тюрьмѣ“, 18) „Спи спокойно. Сѣмена брошены, будутъ всходы“—Օխոտնի շարքի մի խումբ առևտրականներից, 19) „Въ жизни несокрушимому и въ смерти вѣчному живому“—Կոկոշկինից, 20) Առևտրական ինստիտուտի կողմից 2 պսակ, որից մէկը խորհրդի կողմից, իսկ միւսը ուսանողների՝ հետևեալ մակագրութեամբ. „Дорогому профессору и первому гражданину Россіи“, 21) „Благодарному защитнику права—„Право“ թերթից, և այլն և այլն, թւով 600 հատ և ոչ թէ 300, ինչպէս ես թիւրիմացութեամբ հաղորդել էի հեռագրով։

Բոլոր պսակները գերեզմանատուն փոխադրելու համար վարձված 25 մեծ դիակառքերը բաւականութիւն չէին տալիս։

Ուշագրաւ է նաև մի հասարակ կնոջ այցը հանգուցեալի բնակարանը, ուր, Մուրոմցեվի դագաղի վրա, ասել է. „Я приношу послѣдній привѣтъ отъ шлиссельбуржцевъ“.

Պսակներով և ցաւակցական հեռագրերով Մուրոմցեվի թաղման մասնակցել են, բացի վերոյիշեալներից, նաև հետևեալ լրագիրներն ու ժուռնալները. 1) „Русское Слово“, 2) „Нашъ Путь“, 3) „Русское Богатство“, 4) „Рѣчь“, 5) „Вѣстникъ Европы“, 6) „Студенческая Жизнь“, 7) „Голосъ Студенчества“, 8) Раннее Утро“. 9) „Утро Россіи“, 10) „Южный Вѣстникъ“, 11) „Народное право“, 12) „Вѣстникъ Права и Нотаріата“, 13) „Слово“, 14) „Курьеръ Польскій“, 15) „Южная Заря“, 16) Сѣверо-Кавказская Газета“, 17) Кіевскія Вѣсти“, 18) „Саратовскій Листокъ“, 19) Южный Край“, 20) „Одесскія Новости“, 21) „Одесскій Листокъ“, 22) „Новый Восходъ“, 23) „Вопросы Права“, 23) „Городское Дѣло и Земское Дѣло“, 25) „Kurier Polski“ և „Prawda“ լեհ թերթերը և այլն։

Խիստ ուշագրաւ է բելօռուսական „Наша Нива“-ի հետևեալ հեռագիրը. „Земны поклонъ орлу што крылья распрауляу, што вольнымъ духомъ въ дорогу освѣчау. Спокой праху, честь и слава памяти яго“.

Ինչպէս թերթերը հաղորդում են, ստացված ցաւակցական հեռագրերի թիւը 1,000-ից աւելի է։ Ռուսաստանի բոլոր ազգութիւնները ջերմ մասնակցութիւն ցոյց տուին Մուրոմցեվի թաղմանը։

IV

Արդէն ժամը $3^1/_2$-ն էր, երբ սգերթը համալսարանից մեկնեց դէպի առաջ։

Ամբոխը հետզհետէ մեծանում էր, ճիշդ այնպէս, ինչպէս մեծանում էր նաև հետևեալ [illegible] թիւը։

«Կրեմլի» մօտ, Տրօիցկի դարպասների հանդէպ, յուղարկաւորութիւնը կանգ առաւ, ուր կատարվեց մաղթանք՝ ի նկատի ունենալով որ նահանգական դատարանը գտնվում է «Կրեմլում»։ Այստեղ ընդառաջ եկաւ Մոսկվայի իրաւաբանների ընկերութեան խորհրդի նախագահ Ֆիլատով՝ նրա անդամների և իրաւաբանների մասնակցութեամբ։ Ապա Նեգլիննի պրօեզդով՝ Ալէքսանդրեան այգու մօտով, առաջ անցնելով՝ քարէ մեծ կամուրջի մօտ կրկին մաղթանք կատարվեց։ Մոսկվա գետը պսպղուն էր տալիս։ Կարգադրիչները հոծ բազմութեանը մասերի բաժանած՝ անց էին կացնում կամուրջով, և ամեն ոք աշխատում էր մտնել շղթայի մէջ, քանի որ նախօրօք որոշված կանոնների համաձայն՝ գերեզմանատան փոքրութեան պատճառով բաց էին թողնելու շղթայի մէջ գտնվածները միայն. իսկ շղթաների մէջ կար մի քանի տասնեակ հազար հոգուց բաղկացած բազմութիւն...

Եկանք Բօլօտնի շուկան. այստեղ ևս առևտրականների մի խումբ խնդրում է մաղթանք կատարել. նրանց խնդիրքը յարգվում է, ի հարկէ։ Ապա շարունակելով մեր ուղին Մեծ-Եակիմանկա փողոցով, ուր մի փոքր անկարգութիւն առաջացաւ շղթաների մէջ գտնված հասարակութեան կողմից, մենք դուրս եկանք Կալուժսկի հրապարակը, ուր սգերթին դիմաւորեցին առևտրական ինստիտուտի պրօֆէսօրներն ու ուսանողները։ Այստեղ հակիրճ մաղթանք կատարելուց յետոյ Դօնսկայա փողոցով, առանց ճանապարհին կանգ առնելու, ուղղակի եկանք գերեզմանատուն. վանքի հոգևորականութիւնը կազմ և պատրաստ սպասում էր մեզ. այստեղ են նաև կարգադրիչները, քաղաքագլխի օգնական Մօզլ՝ պրիստաւներ, թաղային հսկիչներ և ոստիկանների մի ահագին լեգէօնի հետ։

Շատերը, խախտելով ընդհանուր կանոնը, մտան գերեզմանատուն լսելու այն ճառերը, որոնք պիտի արտասանվէին հանգուցեալի թարմ շիրմի վրա։

Ոսկու-Զօն

(Վերջը միւս անգամ)

*) Տես «Մշակ» № 228.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Ղալաչա, 11 հոկտեմբերի

Սպանեցին ղալաչեցի «Թօփալ» Ղահրամանին «Կօզման» կոչված տեղում. Ղահրամանը գնալիս է լինում ձիով, որտեղից անցնելը յայտնի է լինում չարագործներին, որովհետև Ղահրամանը փնտրելիս է լինում իր կորած տաւարներին։ Մարդասպանները, որոնք երեք հոգի էին եղել, առաջին գնդակով վիրաւորում են աջ ազդրից և սպանում տակի ձիուն. վիրաւորը խընդրում-աղաչում է, որ իր մանր երեխանցը խնայեն. դիպչում է երկրորդ գնդակը. երկրորդը թօքերը դուրս է ածում, մէջքի ողնաշարը ջարդում։ Այդտեղից ոչ հեռու կանայք, որ գնեռ են քաղելիս լինում, հրացանների ձայնից հաւաքվում են. գալիս են և ղալաչեցի բինաւորներն և տեսնում են, որ Ղահրամանը մի ձեռքով կրծքի վէրքն է սեղմել, միւսով մի ծառի բունից ամուր կերպով բռնել. մարդասպաններին շատերն են տեսել, բայց առ այժմ պարզ կերպով ճշդված չէ։ Աւելի սրտաշարժ հետևեալն է. սպանվածի շունը մօտենում է դիակին, հոտոտում է արեան կաթիլները և սկսում է ոռնալ տխուր կաղկանձիւնով։ Ղահրամանը քաջ տղամարդ էր, բայց... վերջին ժամանակները մարդասպանութիւնների և գողութիւնների սեզօն է։ Սպանեցին շխլուեցի մի երիտասարդի՝ սարից վերադառնալիս՝ իր մօր և գիւղացիների աչքի առաջ. վիրաւորին մօր ձեռքից չարագործները խլում և ձիու վրա դնելով հեռացնում են, չարաչար կերպով սպանելուց յետոյ Կուր գետն են շպրտում. դիակը գտնվում է. չարագործները երեք հոգի են լինում, որոնցից մէկը հետևեալ օրը Կուր գետն է ընկնում ու խեղդվում։

Ղալաչայի ջրաղացում սպանեցին շըխլուեցի մի թուրքի. սպանողները, ինչպէս պարզվեց յետոյ, եղել են յիշեալ չարագործները. չարագործները տարել են սպանվածի մի զոյգ եզները։ Սպանութիւններ եղել են և այլ տեղերում։

Գողութիւնը նոյն քայլքայլումն է առաջացնում, ինչ որ մարդասպանութիւնը. գողացել են Ղալաչա գիւղից 9 տաւար՝ երկու օրվայ ընթացքում, մորթել են Բաղանիս գիւղից մի հատ եզ, մի գոմէշ. վերջինը կարժենար 100 ր.։ Բաղանիս գիւղում մի խեղճ գիւղացուց՝ դեռ մէկ տարին չը բոլորած չորս եզն են գողացել։ Աքսիբարա թուրք գիւղից գողացել են 8 եզ. գողութեան չափը ծայրայեղ աստիճանի է հասել. վառում-կրակում են ցորենի և խոտի դէզեր. կտրատել էին Բարանա գիւղում Դարչօ Ամիրաղեանի խաղողի ընտիր վազերը, թւով 150 հատ. կտրողները յայտնըվում են։

Ահա ձեզ մի խաւար և տգէտ գաւառի առաջադիմութիւնը. մարդիկ ընդունակ չեն բարի գործելու, այլ գլխացած գազանային ինստինկտներով չարութիւններ են գործում։

Մելքիսեդէկ քահ.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ

III

Գօրիս, 10 հոկտեմբերի

Մենք այն ամբոխի շարքին ենք պատկանում, որի պակասը վեց, տասը, քսան անգամ կրկնելուց յետոյ, դարձեալ չէ ուղղըվում, որի տգրտութիւնը ոչ նկարագրել և ոչ էլ պատմել կարելի է, այլ նայիր, տես, կշտացիր ու փախիր։

Ինչ կարդանք չը կարդանք, ինչի մասին ձանձրացանք խօսելուց անգամ, բայց դպրոցների մասին, որոնք մեր ամբողջ գոյութեան միակ զարկերակն են կազմում և դժբաղդաբար դժնեայ պայմանների տակ օր ըստ օրէ հիւծվում, տկարանում,—միշտ էլ կարելի է խօսել, գրել և անվերջ նկարագրել։

Զանգեզուր—ահա ձեր առաջ այն ապառաժ վայրը, ուր կրթութեան, ուսման խոփը ժեռ քարերի, կոշտ վէմերի պատահելով հոտաղ չարքաշ աշխատաւոր ուսուցիչներին յուսահատութեան գիրկն է նետում։ Այդ է ասում մեզ իրականութեան խօսքը։

Անցեալներում մենք միշտ լաց ենք եղել և «էհ, այսպէս չի միայ դպրոցների դրութիւնը» ասելով օրեր մթնացրել, սակայն ի զուր. այժմ քանի գնում՝ դպրոցների դրութիւնը ծրագրի, ուսման չափի տեսակէտից որքան լաւանում, ընդհակառակն գաւառացու կողմից աւելի վատանում և մազից է կախվում իր երերուն գոյութեամբ։ Մի հոգևոր իշխանութիւն ունենք, որ ծրագիր տալում միայն ղօչաղ է, իսկ բիւջէների մասին լսել անգամ չէ ուզում։

Դպրոցների անապահով դրութիւնն է պատճառը, որ այսօր հոկտեմբերի 10-ն է, բայց գաւառումս դեռ ուսուցչական կազմեր չունենք։ Գօրիսը ժամանակին կարողացաւ մի կերպ խումբ կազմել, այն էլ IV և V բաժանմունքները միացնելով դպրոցի նիւթական սղութեան պատճառով. իսկ ինչ են անում գիւղերում. 1,000 տնից աւելի Խնձորեսկը ոչ ծխական և ոչ պետական դպրոց ունի, և այժմ միայն համախօսական

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿԻՆԸ ԵՒ ՆՐԱ ԱՊԱԳԱՆ *)

(Սօցիալ-տնտեսական էտիւդ)

Առաջին արմատական փոփոխութիւնը, որ կատարվել է սեռական յարաբերութիւնների կազմակերպման մէջ, դա ծնողների և զաւակների միջև գոյութիւն ունեցող զուգակցութեան վերացումն է. իսկ երկրորդ փոփոխութիւնը՝ քոյրերի և եղբայրների միջև նոյնի վերացումը։ Վերջին փոփոխութիւնը առաւել արմատական լինելով՝ դըժւարութեամբ էլ պատուաստվում էր կեանքի մէջ, որովհետև գրեթէ հասակակից այր ու կնոջ (քոյր և եղբայր) արգելվում էր զուգաւորութիւնը։

Թէպէտ դանդաղօրէն էր ամրանում այդ նոր գաղափարը ժամանակակիցների մէջ, այնուամենայնիւ արգելքը տարածվեց նաև յաջորդ սերունդների մէջ։

Այս արմատական փոփոխութիւնից անմասն մնաց սակայն միևնոյն սերնդին պատկանող՝ թւով մի քանի քոյրերի դըսից տղամարդ-ամուսիններ ունենալու սովորութիւնը. վերջինները այնքան հաշտ և հնազանդ էին ապրում քոյր-ամուսինների տրամադրութեան ներքոյ, որ իրար անուանում էին ընկերներ։ Եւ այս երկրորդ ձևի ընտանիքը Մօրգանը անուանում է պինալուա-ընտանիք, այսինքն ընկերների ընտանիք։ Պինալուա ընտանիքի ազգակցութեան աստիճանները միանգամայն համապատասխանում են ազգակցական յարաբերութիւնների այն սիստէմին, որի հետ հիմնաւորապէս ծանօթացել և ուսումնասիրել է Մօրգանը Միացեալ-Նահանգների Եօրք շտատում։

Օրինակ՝ իմ մօր և նրա քոյրերի զաւակները, իմ հօր և նրա եղբայրների զաւակները—բոլորն էլ իմ հարազատ եղբայրներն ու քոյրերն են, և առաջին դէպքում՝ բոլորը մօրս զաւակներն են, երկրորդ դէպքում՝ հօրս զաւակները։ Սակայն իմ մօրեղբօր զաւակները՝ մօրս համար թոռներ են. նոյնպէս իմ հօրաքոյրերի զաւակները՝ հօրս համար թոռներ են և, հետևաբար, դրանք բոլորն էլ իմ երկրորդական եղբայրներն ու քոյրերն են։ Ինչու. պարզենք կրկին։ Պինալուա-ընտանիքում քոյրերը կարող էին ունենալ ընդհանուր ամուսիններ միմիայն դըսից և ոչ իրանց եղբայրներից. հետևաբար ընտանիքը կազմված էր քոյրերից և նրանց զաւակները փոխադարձաբար քոյր և եղբայր էին համարվում։ Իսկ որովհետև եղբայրներն ևս կարող էին նոյն ձևով կազմել ընտանիքներ դուրսը, ընդհանուր կինամուսիններով, այդ պատճառով նրանց զաւակները չէին կարող առաջինների համար հարազատ քոյր և եղբայրներ համարվել։ Յուլիոս Կեսարը բրիտների մասին պատմելիս, ի միջի այլոց, խօսում է նրանց ընտանեկան կեանքի վերաբերութեամբ, որից երևում է, թէ նրա ժամանակ բրիտները տակաւին գտնվելիս են եղել բարբարոսութեան միջին շրջանում. 10—12 տղամարդ՝ մեծ մասամբ հարազատ կամ երկրորդական եղբայրներ՝ պահելիս են եղել մի քանի ընդհանուր կանանց։ Անշուշտ սեռական յարաբերութիւնների կազմակերպչական այս ձևը, որին ականատես է եղել Կեսարը, ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ պինալուա-ընտանիք։

Եւ այսպէս կուլտուրայի աստիճանական զարգացմամբ, հասարակական փոխադարձ յարաբերութիւնների առաւել բարդացմամբ, սեռական անկանօն, խառն զուգակցութիւնները քոյրերի և եղբայրների, ծնողների և զաւակների, նոյնիսկ մի-երկու աստիճան ևս հեռու արենակիցների միջև՝ հետզհետէ տեղի է տալիս, վերանում և այդ բանը աստիճաբար տարածվում հեռաւոր արենակիցների նկատմամբ *)։

Դրութեան այսպիսի կերպարանափոխումը ահագին առաջադիմութիւն էր փոխադարձ յարաբերութիւնների և առողջ սերունդ արտադրելու տեսակէտից։

«Այս փոփոխութիւնը ըստ Մօրգանի,—ասում է Ֆր. Էնգէլսը,—գեղեցիկ կերպով պատկերացնում է բնական ընտրողութեան ներգործութիւնը, որովհետև սեռական յարաբերութիւնների փոփոխութեամբ սահմանափակված ցեղերը առաւել արագ և բազմակողմանի կերպով են զարգանում, քան այն ցեղերը, որոնք տակաւին պահպանում են քոյրերի և եղբայրների միջև սեռական յարաբերութիւններ։ Այդ փոփոխութեան զօրեղ ներգործութիւնը երևան եկաւ անմիջական կերպով դրան յաջորդող ցեղական կեանքի մէջ, որը գրեթէ բոլոր բարբարոսական ժողովուրդների սօցիալական կառուցուածքի հիմունքն էր։ Հէնց այդ կեանքից ուղիղ դէպի քաղաքակրթութիւն անցան յոյներն ու հռոմայեցիները»։

Բնական ընտրողութեան ներգործութիւնը նշանաւոր երևոյթ էր այն տեսակէտից, որ մարդկային հասարակութեան մէջ հեռաւոր, ոչ-արենակցական անհատների (արուի և էգի) զուգաւորութիւնից առաջացած սերունդը ամփոփվում էր երկու կողմերի (ցեղերի) դրական այնպիսի յատկութիւններով, որոնք անհրաժեշտ էին գոյութեան անողոք կռւի մէջ որպէս անխուսափելի միջոցներ։

Սեռական խառն յարաբերութեան և նրան յաջորդող պինալուա-ընտանիքի զարգացման ամենավերջին շրջանին յաջորդում է ցեղը՝ gens-ը, որի ընտանեկան յարաբերութիւնների մէջ միանգամայն և խստօրէն ժխտվում էին մօտ արենակցական զուգաւոր միաւորութիւնները։

Ինչպէս տեսանք, գիտնականների բազմակողմանի և լուրջ ուսումնասիրութիւնները, նրանց հանած համապատասխան եզրակացութիւնները միանգամայն հակադիր են, տրամագծօրէն հակադիր աստուածաբանական այն դաւանցանքներին, որոնք երկար դարերի ընթացքում կրկնել են մեր հեռաւոր ու մօտաւոր նախնիքները և որոնց հիման վրա մինչև միջին դարերի վերջին էպօխան սոսկալի միջոցներով՝ ինկվիզիցիայով, յանուն Աստուծոյ բորբոքվող խարոյկներով կաշկանդված էր մարդկային միտքը...

Անկասկած նոյն դաւանցանքները ներկայումս էլ տիրապետող են մանաւանդ մեր կղերամիտ հասարակութեան որոշ խաւերում։

Սուրխաթեան

(Կը շարունակվի)

*) Տես «Մշակ» № 228.

*) Որ պինալուա-ընտանիքի գոյութիւնը անխուսափելի էր նաև հին հայերի մէջ, որոնք պատմական միևնոյն էպօխաներն են ունեցել, որով անցել են հին աշխարհի բոլոր ժողովուրդները, դրանում չէ կարող լինել և ոչ մի կասկած։

Եթէ հայերի մէջ գոյութիւն ունեցած չը լինէր քոյրերի ընդհանուր ամուսիններ ունենալու սովորութիւնը կամ հարազատ և երկրորդական եղբայրների ընդհանուր կանանց պահելը, որի վերջին էտապներից մէկն էր մերձաւորագոյն ազգականների ամուսնութիւնը—որը, ըստ երևոյթին, տակաւին պահպանված էր մինչև քրիստոնէութեան երևան գալը և Յունաստանի քաղաքակրթական ազդեցութիւնը Հայաստանի վրա—այն ժամանակ, կարծում ենք, հարկ չէր լինի Քրիստոսից 365 տ. յետոյ Աշտիշատի Ա. ժողովում մերձաւոր ազգականների ամուսնութեան հարցը շօշափելուց յետոյ՝ որոշ սահմանափակումներ յայտարարելը այդ երևոյթի դէմ։ Վերոյիշեալ ժողովի առաջին կանոնի որոշմամբ՝ «արգելվում է մերձաւոր-ազգականութեամբ ամուսնութիւնը, որ սովորական էր նախարարների համար, և այդպէս վարվում էին նրանք, որ իրանց ժառանգութիւնը ուրիշին չանցնէր»։ Այդօրինակ որոշում կայացնելու պատճառը եկեղեցական հայրերը բացատրել են միայն նախարարների սովորութեամբ։ Սակայն չէ՞ որ նախարարներն էլ միևնոյն տրադիցիաները պէտք է պահպանէին, ինչ ժողովուրդը. չէ՞ որ նրանք երկնքից չէին իջած։ Այդ հիման վրա՝ մենք կարծում ենք, որ նախարարների մէջ նկատված այդ երևոյթը ընդհանուրի տեսակէտից այդ մոմենտում արդէն անախրօնիզմ լինելով հանդերձ, այնուամենայնիւ նոյն բանը անշուշտ ժողովրդի մէջ էլ որոշ սահմանափակ չափով գոյութիւն կունենար (որովհետև «սովորական» էր, համաձայն՝ նախարարների համար, իսկ ոչ-սովորական, հաղուադէպ՝ ուրիշների), եթէ հարուստ կալուածատէր, ճորտատէր նախարարների իրաւասութեան ներքոյ գտնվող անազատ ժողովուրդը անտեսական ծայրայեղ ճնշման, շահագործման տակ չը լինէր։ Մեր կարծիքը որոշ չափով ամրապնդվում է յետագայ եկեղեցական ժողովներից մէկում դրված արգելքով՝ մօտ ազգականների ամուսնութեան նկատմամբ, յիշելով որ արգելքը դրվում է միմիայն գոյութիւն ունեցող երևոյթի վրա, եթէ նա համարվում է վնասակար կամ անընդունելի։ Այդ 447 թւին Շահապիվանում առաջին անգամ կայացած ժողովը կանոնագրում է. «Ով ոք որ չը համարձակվի իր աղջկանը... քրոջը կամ քեռորդուն, կամ եղբօր որդուն, կամ հօրաքրոջը, կամ իր ազգականներից մէկին մինչև չորրորդ ծնունդը կին առնել։ Եթէ մէկը այս օրէնքին կամ կանոնին ընդդիմանայ և հրէութեան ու հեթանոսութեան մէջ ընկնի, նրանց հետ լինի իր բաժինը և եկեղեցուց մերժված մնայ»...

Ուրեմն ինչպէս հրէաների, որոնք ապրում էին Հայաստանում, այնպէս էլ հեթանոսների, նոյն և հեթանոս հայերի մէջ այդ խառն ազգակցական ամուսնութիւնները քրիստոնէութիւնից մի փոքր առաջ ընդհանուր երևոյթներ էին Հայաստանում։

Մանաւանդ երբ մայրական իրաւունքի տապալմամբ առաջ եկաւ հայրիշխանութիւնը և կազմվեց նահապետական վերին աստիճանի կղզիացած գերդաստանը, այն ժամանակ նաև խառն ազգակցական զուգաւորութիւնները յատուկ և թոյլատրելի էին բացառապէս այդ նահապետական կղզիացած ընտանիքի սահմաններում։ Դեռ Քրիստոսից 180 տ. առաջ հին Հռոմում gentis enuptio-ն, այսինքն ոչ ազգականի հետ ամուսնանալը թոյլատրվում էր իբրև առանձին արտօնութիւն։ Վերջին երևոյթը անշուշտ միևնոյն ձևով գոյութիւն է ունեցել Հայաստանում նոյն իսկ քրիստոնէութեան առաջին երկու դարերում։

Եւ այսպիսով՝ ազգականութեան հարցը ամուսնութեան մէջ մինչև չորրորդ աստիճանը լուծվելուց յետոյ, սահմանափակումները տարածվեցին նաև խնամիական ճիւղաւորութեան վրա։

Այդ մասին Շահապիվանի առաջին ժողովի ԹԲ կանոնը չեշտում է.

«Եթէ մէկը իր հօր կնոջը կին առնի (խորթ մօրը), մերժվի եկեղեցուց, և մինչև ապաշխարհելը նզովված լինի... նոյնպէս եթէ հայրը՝ որդու, իսկ եղբայրը՝ եղբօր կինը առնի, նոյն պատուհասին ու նզովքին ենթարկվի։ Նոյնպէս արգելվում է ջերմ հաբազատի և ազգականի կին առնել...»։ Ս.

է կազմում պետական դպրոց ունենալու։ Քարաշէնը, Խողնավարը, Քարահունջը (Կուլտ. Միութեան տեսչի գիւղը), Տաթևը, Բռնակոթը և այլն, որոնք անցեալ տարի դպրոց ունէին, այժմ ոչ միայն ուսուցիչ չեն հրաւիրում, այլ կարծէք թէ կարիք էլ չեն զգում։

Ինչով հպարտանայ Զանգեզուրը, ինչով ուրախանայ մեր օտարական աշխատաւորը, իր ընիկ վաթանի ծը լաւը լսելով։ Եւ ոչինչով չենք հպարտանայ ու մարդ ուրախացնի, քանի որ գիւղում ապրող, գիւղին իշխող անկոչ ագէտ կուլակներինն է ասպարէզը, որոնք ինչպէս ուզենան՝ այնպէս էլ կը պահեն գիւղը։

Ամեն գործի վերաբերեալ եթէ կուլակները մի շահ ունեն, կամ իրանք կարող են զրկվել, մէկ էլ տեսար նրանց միայն ասպարէզում գործելիս։ Օրհական դպրոց չեն ուզենայ՝ պետական կը պահեն, կրթված ուսուցիչ չեն հրաւիրի՝ բախկալ-տիրացու Մարտիրոսին կը հրաւիրեն. այո, այդ է իրականութեան իսկական պատկերը, որովհետև Մարտիրոսներից օգտվողը անկոչ կուլակն է։

Մեզնում էլ ճրագը իր տակին լոյս չէ տալիս. գիւղ չունենք բացի Գորիսի գիւղամասերից, որտեղացի ուսուցիչն իր գիւղում պաշտօնավարէր։ Խնձորեսկցին, քարահունջցին Գորիսումն են։ Սիսիանցին Ղափանում, Շնհերում և այլն։

Չը կայ աշխատանքի գնահատութիւն ամբողջ գաւառում, և այդ՝ ոչ միայն մեր սեփական, այլ ամբողջ ուսուցչութեան կարծիքն է. ոչ միայն գիւղում, այլ և քաղաք յորջորջվող Գորիսում անգամ գրի սև ու սպիտակը հազիւ իրարից զանազանողը քննադատ է հանդիսանում հրապարակական գործչի, լրագրի, դպրոցի, մանկավարժութեան, դաստիարակութեան և միմիայն ատելութիւն ծնեցնում մեր սրտում դէպի հասարակական գործը, հանրական կեանքը։

Հրապարակի ամլութիւնը մեզ զարմանք չէ պատճառում, մեռելային անտարբեր կացութիւնը մեզ ձանձրալի չէ թւում, որովհետև մեր ներվերը անզգայացել, մեր ջղերը, հասարակական ջղերը բթացել են։ Մենք չենք տեսնում վերածնող, մարդուս կեանք տուող շարժումը, չենք գնահատում մեր շրջապատում հնչվող զանգի հրաւէրը և ոչ էլ նկատում շարժման կանգ առնելը, լքելը, կորչելը։

Այո, մարդուս շշմեցնողը՝ գաւառի այդ մահաբեր սև խոր ագիտութեան սառոյցն է, որ պատճառ է դառնում տասնեակ տարիներով դպրոցի շնչով ապրող անհատներին անգամ թողնել այդ ասպարէզը։ Ներկայ իրականութեան մէջ այդ այնքան էլ զարմանալի չէ։ Սագանդարեան

ԲՈՂՈՔ ԹԵՄԱԿԱՆ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ԴԷՄ

Թեմական ժողովի պատգամաւորներից մէնը, Ա. Բաբախանեան (Լէօ), մի բողոք ներկայացրած լինելով ժողովի մի քանի գործողութիւնների դէմ և տեսնելով, որ ժողովում այդ բողոքը չը կարդացվեց, այլ կցվեց միայն արձանագրութեան, հետևեալ յօդուածն է տալիս «Հօրիզոնի» երէկվայ համարում՝ «Կրճատեցին» վերնագրով։

«Թիֆլիսի թեմի թեմական ժողովը վերջացրեց իր զբաղմունքները։ Ընդամենը նա ունեցաւ հինգ նիստ, որոնցից երեքը նուիրված էր Ներսիսեան դպրոցի հաշիւների քննութեան։

«Ի՞նչ տպաւորութիւններ ենք տանում մենք՝ պատգամաւորներս։

«Ես միայն մի հանգամանք կը մատնանշեմ այստեղ։ Հարցերը չափազանց բարդ և ընդարձակ էին, իսկ նրանց քննելու համար նշանակված ժամանակը՝ չափազանց կարճ։

«Ներսիսեան դպրոցը հանդիսացաւ թեմական ժողովի առջև իբրև իր հարստութեամբ հռչակված, բայց իրապէս դէֆիցիտների և պարտքերի տակ ճնշված մի հիմնարկութիւն։ Վերջին հինգ տարիների ընթացքում նա կորցրել է իր անձեռնմխելի գումարներից մօտաւորապէս հարիւր հազար րուբլի։ Եւ այսուհետև էլ դեռ պիտի կորցնի, քանի որ ներկայ ուսումնական տարվայ նախահաշիւը մօտ 15 հազար րուբլի դէֆիցիտ է պարունակում։

«Ցաւը այդ չէ միայն։ Ներսիսեան դպրոցը, ինչպէս երևաց ուսումնական մասի քննութիւններից, թէև այդքան ահագին դրամական զոհողութիւններ է անում, բայց աշակերտների առաջադիմութեան տեսակէտից բաւական մի խեղճ դրութիւն է ներկայացնում, երբ համեմատում ենք նոյնիսկ մեր հայկական դպրոցական իրականութեան հետ։

«Այդպիսով մեր դպրոցական ամենախոշոր և ամենանշանաւոր հիմնարկութիւնը երևան է գալիս բազմաթիւ ցաւերով, որոնք ճար ու դարման են պահանջում։ Առաջնակարգ հարցեր, որոնց ուսումնասիրութեան համար երկարատև աշխատանքներ են հարկաւոր։

«Թեմական ժողովը կարողացա՞և կարող էր առհասարակ մի լուրջ գործ կատարել այդ ուսումնասիրութիւնների գոնէ սկիզբը տնկելու համար։ Ո՛չ։ Նրա զբաղմունքները չափազանց շտապ էին անցնում. դա ժամանակ ունէր միայն հարևանցի կերպով ծանօթանալու իրականութեան հետ։

«Իսկ թէ ինչ հետևանքներ կարող է տալ այդպիսի շտապ, հև ի հև գործողութիւնը,— ահա մի օրինակ։

«Հոկտեմբերի 12-ի նիստում քննվում էր դպրոցի այս տարվայ նախահաշիւը. դէֆիցիտը ծածկելու համար առաջարկվեցին մի շարք միջոցներ։ Ես առաջարկեցի կրճատումն մտցնել ծախսերի մէջ և իբրև նմուշ առաջ բերի մի շարք բացառիկ, մեր հայկական իրականութեան մէջ գոյութիւն չունեցող արտօնութիւններ, որ վայելում է Ներսիսեան դպրոցի ուսուցչական խումբը։ Այդ արտօնութիւնները շատ ցանկալի են, երբ հիմնարկութիւնը միանգամայն ապահոված է։ Բայց նրանցից, գոնէ ժամանակաւորապէս, պէտք է հրաժարվել, երբ հիմնարկութիւնը իր 80 հազարանոց բիւջէն փակում է 15 հազար դէֆիցիտով։

«Իմ այս առաջարկը ոչ միայն սառնասրտութեամբ չը քննվեց, այլ և վրդովմունք պատճառեց մի քանի ճառախօսների, որոնք Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութեան կամ ուսուցչական խմբի անդամներից էին։ Իմ ընդդիմախօսները սկսեցին շահագործել այն, որ ես ուսուցչական ռոճիկները կրճատել եմ ուզում, մինչդեռ խօսքը ռոճիկներին չէր վերաբերվում, այլ Ներսիսեան դպրոցի պատերի մէջ միայն գոյութիւն ունեցող արտօնութիւններին։

«Ինձ թոյլ չը տուին պարզաբանել և բացատրել առաջարկիս միտքը։ Որովհետև ժամանակ չը կար, պէտք էր շտապել։ Եւ թեմական ժողովը շտապեց ընդունել նախահաշիւը առանց փոփոխութիւնների։

«Իսկ գիտէ՞ք ինչ է նշանակում ընդունել նախահաշիւը անփոփոխ։

«Բաց արէք տպագրված նախահաշուի 46-դ երեսը և այնտեղ կը տեսնէք այսպիսի բան։ Անցեալ ուսումնական տարում Ներսիսեան դպրոցի աղքատ աշակերտներին տրված է օգնութիւն 5750 ր.։ Իսկ ներկայ ուսումն. տարվայ համար նշանակված է... 3930 ր.։ Այսինքն՝ մօտաւորապէս 1860 ր. պակաս անցեալ տարվանից։

«Ժողովը իր նախընթաց նիստում մանրամասն տեղեկացել էր, թէ ինչ սոսկալի չափերի է հասնում Ներսիսեան դպրոցի աշակերտների չքաւորութիւնը։ Տեսուչ Խունունցի նկարագրութիւնը ցնցող էր, յուզիչ։ Եւ ահա այդ ահռելի աղքատութիւնից էր, որ խլեցին 1800 րուբլի։

«Բանից դուրս եկաւ, որ եթէ դպրոցի 80 հազարանոց բիւջէի մէջ կարելի է որևէ կրճատում անել, այդ միմիայն աղքատ աշակերտներին յատկացված գումարից կարելի է անել։

«Ահա ինչ հետևանք տուեց շտապ գործողութիւնը, ահա ինչ արեց թեմական ժողովը շտապելով, ժամանակի սղութեան պատճառով։

«Այս անպատուաբեր, ամօթալի իրողութեան դէմ ես գրաւոր բողոք ներկայացրի հետևեալ ժողովին։ Բայց իմ բողոքը նոյն իսկ չը բարեհաճեցին կարդալ։ Իմ թուղթը տուին քարտուղարին, որ կցէ արձանագրութեան։

«Թո՛ղ դատէ հասարակութիւնը»։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Կովկասի Փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրոնցով-Դաշկովը, շնորհակալութիւն է յայտնում իր օգնական գեն.-Շատիլովին իր բացակայութեան ժամանակ երկիրը մեծ եռանդով և օգտակարութեամբ կառավարելու համար։

— Այսօր, երեկոյեան ժամը 8-ին, նշանակված է Կայսերական Աշխարհագրական Ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովը՝ ընտրելու ընկերութեան կովկասեան ճիւղի համար նախագահող, նախագահողի օգնական և կարգադրիչ կօմիտէտի 4 անդամներ։ Խօսվում է սենատոր Վատացիի կանդիդատութեան մասին իբրև նախագահողի։

— Թիֆլիսումն են գտնվում ներկայումս Խարկովի հայկական գաղութի ներկայացուցիչներ հայր Սրապիոն քահանայ Սամուէլեանը և Գրիգոր Սարգսեանը։ Մի քանի ժամանակ առաջ նրանք ներկայացան Կովկասի Փոխարքային և ապա գնալով Էջմիածին՝ ներկայացան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին։ Նրանց պատգամաւորութեան նպատակն է ժողովարարութիւն անել Կովկասի հայերի մէջ՝ կառուցանելու համար Խարկովի հայ աղօթատան կից մի ծխական դպրոց և հանրակացարան՝ հայ ուսանողների համար, որոնց թիւը այդ քաղաքում 300-ից անցնում է։ Խարկովի հայ գաղութը և շրջակաների գաղութները լինելով նախամեծարապէս թիւրքախօս, իբրև Թիւրքիայից եկւորներ, հայկական ծխական դպրոցի գոյութիւնը անհրաժեշտ է։ Թէ Փոխարքան և թէ Կաթողիկոսը թոյլատրել են ժողովարարութիւնը, որի նպատակն ի նկատի ունենալով և ճանաչելով Սրապիոն քահանայի եռանդուն գործունէութիւնը՝ մենք ևս մեր կողմից յորդոր ենք կարդում հայ հասարակութեանը աջակցել պատգամաւորութեանը գլուխ բերելու իր համակրելի միսիան։

— Մօտ 10 օր առաջ «Մշակը» հաղորդեց, որ Սան-Ստէֆանօյում ծովի մէջ խեղդվելով վախճանվել է պարսից պետական գործիչ դեսպան Նարիման-խանի կինը, որ Տասնեանների ընտանիքից է։ «Баку» թերթը, արտատպելով այդ լուրը, առանց յիշելու սակայն աղբիւրը, հարկ էր համարել իր կողմից աւելացնել մի քանի սխալ տեղեկութիւններ։ «Սուրհանդակ» թերթն ևս «Մշակի» հաղորդածից 10 օր յետոյ, հարկ է համարել քաղել երկրորդ աղբիւրից և կրկնել նոյն սխալը։ Իսկ սխալը կայանում է նրանում, որ «Armenius» ֆրանսերէն գրքի հեղինակուհին ոչ թէ Նարիման-խանի կինն է, որ վախճանվեց, այլ նրա աղջիկը, որ դեռ կենդանի է և ապրում է, իբրև կաթոլիկուհի, մի վանքի մէջ, և որը մի քանի տարի առաջ ամուսնացել էր շահի պալատի նկարչապետ մի պարսկի հետ, դարձնելով նրան ևս կաթոլիկ և գալով Թէհրան, բայց այդտեղ չը դիմանալով հարեմական կեանքին՝ փախել էր և ապաստանել Իտալիայի մի վանքում, ուր և գտնվում է այժմ։ Նարիման-խանի այդ աղջիկը, որ գրել է «Armenius» գիրքը, լուսանկարչուհի է և նրա գիրքը իր ժամանակին գրաւեց ուշադրութիւն, իբրև հոգեբանական մի էտիւդ։

— Հարկաւոր ենք համարում ուղղել «Սուրհանդակ» թերթի մի լուրը։ Խօսելով այն մասին, որ Նիկուլինը ուղարկել է «Հօրիզոնի» խմբագրութեան թատրոնական տոմսակ „на свабодное мѣсто“, «Սուրհանդակը» բոլորովին անտեղի կերպով տալիս է և «Մշակի» անունը, ասելով՝ որպէս թէ «Մշակն» էլ է գանգատվել, որ Արտիստական Ընկ. թատրոնի վարչութիւնը տոմսակ չէ ուղարկում հայ և վրացի թերթերի խմբագրութիւններին։ «Մշակը» այդպիսի գանգատ չէ յայտնել այն պարզ պատճառով, որ նա միշտ ստացել է թատրոնական վարչութիւնից, նախկին անտրպրէնեօրներից և այժմ ևս Նիկուլինից պաշտպանաւոր տոմսակ, ինչպէս ստացել է շարունակ և Արքունական թատրոնի վարչութիւնից։ «Մշակի» խօսքը վերաբերում է եղել միայն Շալեապինի վարմունքին, որ, արդարև, կարգադրել էր հայ և վրացի թերթերին չուղարկել տոմսակներ,

— Այսօր, երեկոյեան ժամը 8-ին, տեղի կունենայ Կայսերական Կովկասեան Բժշկական Ընկերութեան նիստը, ուր, ի թիւս այլ զեկուցումների, բժիշկներ Ս. Իստամանեանը և Աղաջանեանը ցոյց կը տան պրոֆ. Էրլիխի «606» պրէպարատով առողջացած հիւանդների և կը խօսեն այդ դեղի նշանակութեան մասին. բժ. Խարազեանը կը կարդայ մի տեսութիւն Ներսիսեան դպրոցի աշակերտների առողջական դրութեան մասին։ Նիստը հրապարակային է։

— Հոկտեմբերի 12 ին Բագուի քաղաքային դուման լսեց ի միջի այլոց և Թիֆլիսում համալսարան բանալու զեկուցումը։ Համալսարանը բանալու և կահաւորելու համար պահանջվում է երկու միլիոն, իսկ գլխաւոր կոմիտէտի ձեռքի տակ կայ ընդամենը 27000 ր.։ Ֆինանսական մասնաժողովը անհնարին է գտնում համալսարանի բացումը մասնաւոր նուիրատուութիւններով։ Դուման վճռեց, համաձայն ֆինանսական մասնաժողովի առաջարկութեան, յանձն առնել՝ տալ կէս միլիոն համալսարանի համար այն պայմանով, եթէ պետական գանձարանը իր կողմից տայ 380 հազար րուբլի և համալսարանը կառուցվի 5 տարվայ ընթացքում։

— Կովկասեան Բժշկական Ընկերութեան շինութեան մէջ այսօր, երեկոյեան ժամը 4—5, երեխաների համար տ. Ֆլ. Վարդանեան կը կարդայ Կիպլինգի «Րիկկի-Տիկկի-տէվի» հեքեաթը։ Վաղը, կիրակի, նոյն նիւթի մասին կը կարդայ Փ. Գարդիշեանը ժամը 10—11։ Տ. Էլիավան վրացերէն ժամը 11—12 կը կարդայ «Ցուրտ երկիրները»։ Մուտքը բոլորի համար ձրի է։

— Եկել է Բելգիայից վրաց նախկին «Ցնօբիս Փուրցէլի» լրագրի խմբագիր Ա. Ջաբաղարին, որ առաջարկութիւն է բերել մի քանի դրամատէրերի կողմից՝ Թիֆլիսում էլեքտրական լուսաւորութիւն մտցնելու հարցի առիթով։

— Մայրաքաղաքի թերթերը հաղորդում են, որ դատական քննիչի կարգադրութեամբ որոնվում է Պետական Դումայի անդամ Գեգէչկորին։

— Միջնորդութիւն է յարուցված հիմնելու Եսսենտուկում հիւանդանոց՝ եկւոր վարակիչ հիւանդների համար։

— Թիֆլիսի դումայական հողային մասնաժողովը դումայի քննութեանն է առաջադրել Մախաթի լեռան մօտ ընկած քաղաքային հողերը ոռոգելու հարցը՝ ջրանցքներ կառուցանելով և Արագվա գետից ջուր բերելով։ Ծախքերը հաշված են 900 հազար րուբլի, որ կարելի է ծածկել այն եկամուտներով, որոնք կը ստացվեն այդ հողերը կապալով տալուց՝ ամարանոցներ կառուցանելու, այգիներ տնկելու համար։

— Այս օրերս քաղաքային լաբօրատօրիայում քննվեց Թիֆլիսում գոյութիւն ունեցող երկու խղագործարանների—Սարգիս Օհանջանեանի և Պարոն-Սարգսեանի—խղը։ Անալիզը ցոյց տուեց, որ յիշեալ խղը կեղծ է և «կովի խղ» անուան տակ մեծ քանակութեամբ սպառվում է Թիֆլիսի շուկաներում։ Անալիզի հետևանքի մասին յայտնված է սանիտարական բժշկական տեսչին։

— Կովկասագիտական բարձր դասընթացներում (բօրսայի դահլիճում) այսօր երեկոյեան, ժամը 7-ին, տեղի կունենայ վրաց յայտնի գրող Ա. Սարաջևի առաջին դասախօսութիւնը միջնադարեան ասպետական ռոմանտիզմի մասին։ Մուտքի վճարը՝ 20 կ., աշակերտների համար՝ 10 կ.։

— Կրուպպի յայտնի գործարանը և Գաբրիէլ Ալիէա ֆիրման պատրաստակամութիւն են յայտնել Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեանը՝ մատակարարել անհրաժեշտ մեքենաներ էլեքտրական կայարանի համար։

— Սուսամուրի ճեմլիքում վերջերս երևացել են մեծ քանակութեամբ մկներ։ Դրանց ոչնչացնելու համար ուղարկված է կրտսեր գիւղատնտես Մեղվեդևը։

— Աբաժիլեք և Թամամշեանի անուան քաղաքային թոշակները ստացան ուսանողներ Ալեքսանդր Թումանեանը և Արմենակ Հէջուբեանը։

— Բամբակի բերքը Երևանի նահանգում միջինից ցածր է, բայց յատկութեամբ լաւ է. շուկայում ծախվում է չը մաքրվածը 4 րուբլի պուդը, մաքրվածը մօտ 13 րուբլի։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Հոկտեմբերի 14-ին վրաց դերասանական խումբը խաղաց Ա. Չէխովի պատմուածքից Լ. Տօլստօյի որդու՝ Լէվ Լվօվիչի փոխադրած «Սև Աբեղայ» 3 գործ. դրաման։

Հերոս Անդրէյի դերը կատարում էր Վ. Ալեքսիէվ-Մեսխիշվիլին, որի խաղը, շնորհիւ իր հոգեբանական արտայայտութիւնների խորունկ ըմբռնման և հարազատօրէն պատկերացման, անցաւ աջող։ Նրան առհասարակ աջողվում է նման դերերի մըտածված կենդանագրումը։

Տ. Դուիթաշվիլին, Գունիան, Շալիկաշվիլին և Զարդալիշվիլին, իրանց մտածված խաղով, հնարաւորութիւն տուին գլխաւոր դերակատարին ցոյց տալ իր ընդունակութիւնները։

Վերջում Վասօ Աբաշիձէն մի շատ ծիծաղաշարժ կոմեդիայի մասնակցելով շատ բնական և հարազատ կերպով պատկերացրեց քաղցած վրացի դերասանին, որով փոքրաթիւ հասարակութեանը պատճառեց առողջ ծիծաղ ու վաստակեց բուռն ծափահարութիւններ։ Մի բան նկատելի է, որ «Սև Աբեղայի» նման լուրջ հոգեբանական պիէսները հասարակութեանը չեն հետաքրքրում։ Նրան գրաւում են ներկայիս աւելի այն պիէսները, որոնք երկար մտածելու առիթ չեն տալիս առհասարակ։

Ժամանակի պահանջն է այդ։ A—S

Թուրքական թատրօն

Հոկտեմբերի 13-ին Զուբալովի անուան ժողովրդական տունը լիքն էր թուրք հասարակութեամբ։

Ներկայացնում էին Հախվերդովի «Քանդված օջախ» 5 գործ. պիէսը։

Սխալ է այն միտքը, թէ թուրք տարրը չի ենթարկվի քաղաքակրթութեան ուժեղ ազդեցութեան։ Փորձերից ու նշաններից երևում է, որ մթութեան մէջ նստած այդ ահագին ժողովուրդը կամենում է ընդունել լոյսի ու կրթութեան պտուղները։ Այո, ուրախալի է տեսնել, թէ ինչպէս ժայռերի ու սարերի ստորոտներում նստած մի մեծ բազմութիւն ձգտում ունի ընդունել արևգակի կենդանարար ճառագայթները։

Սուտ է այն միտքը, թէ իսլամը քարացել է, ոչ կուլտուրան, ոչ ճշմարտութիւնը, ոչ քաղաքակրթութիւնը չեն կարող նրա յաւիտենական շղթաները փշրել, ջախջախել. սուտ է այն միտքը, թէ գիտութեան ու ճշմարտութեան արդար ձայնը չէ կարող զարթեցնել խաւարում նստած ժողովուրդը, չէ կարող սարերը տեղափոխել, քարերից Աբրահամի զաւակներ հանել։

Ուրախալի է, որ այդ սառած տարրը, թուրք հասարակութիւնը, մեր հարևաններն են, որոնց հետ մենք տնտեսապէս կապված ենք, որ այդ կոյր հասարակութիւնը քնաթաթախ աչքերով նայում է իր շուրջը ու խաւարի մռայլ շերտերի տակից ուզում փախչել, ազատվել։

Որքան կը մօտենայ այդ ժողովուրդը լոյսին ու ճշմարտութեանը, այնքան աւելի ապահովված կը լինեն մեր գոյքն ու կեանքը։ Ո՞վ չէ յիշում 5—6 տարի սրանից առաջ եղած նարսափները։ Կովկասի արիւնաշաղախ քարերը մինչև հիմա էլ բողոքում են այդ բարբարոսութիւնների դէմ։ Ուրեմն պէտք է աջակցել, որ բարբարոսական հակումներ ունեցող հասարակութիւնը մօտենայ գիտութեան ու գեղարուեստի տաճարին։

Դառնանք այժմ նիւթին։

Հախվերդովի «Քանդված օջախը» Սունդուկեանցի «Քանդած օջախը» չէ։

Հարուստ կալուածատէր Նաջաֆ-բէկը տալիս է իրան թղթախաղութեան և զրկվում է տասը կալուածքից. նրա որդի գիմնազիստ Սուլէյման-բէկը փախցնում է մի սափրիչի աղջկան, որի եղբայրը, իր վրէժը առնելու համար, սպանում է ոճրագործին։ Սպանված Սուլէյման-բէկի մայրը, լսելով իր որդու սպանութեան լուրը, մահանում է, իսկ հայրը, կորցնելով իր հարստութիւնը, ենթարկվում է զանազան զրկանքների. նա ընկնում է նեղութեան մէջ, խիղճը զարթնում է, երբ կնոջ՝ Սարայի ուրուականը հալածում է նրան։ Ահա ամբողջ դրաման։ Գրուածքը խիստ թոյլ է և, ինչպէս երևում է, նիւթը հաւաքված է այս ու այն շինութիւններից և դժւար առեղծված. կան և շատ սխալ մտքեր։ Մանրամասնութիւնների մէջ չենք մտնում. եթէ կայ մի լաւ բան ամբողջ շէնքսի մէջ, այդ էլ այն մաքերնշէն, որ արծարծում է Սարան՝ Նաջաֆ-բէկի կինը. նա բողոքում է Արևելքի կնոջ գերութեան դէմ, բողոքում է տղամարդկանց բռնութիւնների դէմ և գանգատ է բարձրացնում դէպի Արարիչը, թէ ինչու նա զրկել է Արևելքի կնոջը իր արդար իրաւունքներից։

Պատասխանատու դերերը կատարվեցին բարեխիղճ կերպով. պէտք է համբերել ու ներողամիտ լինել. առ այժմ այդքանն էլ բաւական է, որ թուրք հասարակութիւնը համակրանքով է վերաբերվում դէպի գիտութեան ու գեղարուեստի տաճարը։

Ի. Մարկոսեան

ԹԱՏՐՈՆԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Այսօր, երեկ ժամը 8-ին, Թիֆլիսի հասարակական կլուբում տեղի կունենայ սիրողների ներկայացումների բացումը՝ անդամների համար ձրի։ Առաջին օրը կը խաղացվի Օստրովսկիի «Անտառ» կոմեդիան։

— Հոկտեմբերի 30-ին վրաց ազնուականների թատրոնում մահմեդականների «Սահադէտ» դրամատիկական խումբը կը ներկայացնէ յայտնի «Կուզնեցկի Աւէ» դրաման, 5 գործ., հեղ. Շամսադին Սամիբէյի։ Գլխաւոր դերերը խաղալու են—Զոհակէ՝ Նուրինսկի, հաւէ՝ Սուլթանով, Քարհատ՝ Բիրմանշահսկի, Թաւրիզ՝ Կաչարլինսկի. Խափչէօր՝ տ. Գեօարչին։ Պիէսի ներկայացման վրա հսկում է դերասան Աւետեանը։

— Վրացերէն թարգմանվեց Լ. Անդրէևի «Գաուդէամուս» պիէսը։

ՆՈՐ ՍՏԱՑՎԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1) «Ծծկեր երեխան, նրա կերակրելն ու խնամելը» (խորհուրդներ մայրերին), հրատ. բժ. Ա. Բաղդուղեանի, Պեատիգօրսկ, 1910 թ., էջ 61, գինը 20 կ.։ 2) «Դասատետր կրօնի», Բ. տարի, պատկերազարդ, Սահակ ա.-ք. Սահակեանի, Թիֆլիս, 1910 թ., էջ 60, գ. 25 կ.։ 3) «Մեթօդական ժողովածու թւաբանական խնդիրների», պատկերազարդ, Մ. Սամուէլեանի, Թիֆլիս, 1910 թ., էջ 86, գ. 30 կ.։ 4) М. А. Джабаръ, „Муниципальные вопросы“ (Квартирный сборъ), Թիֆլիս, 1910 թ., էջ 89. 5—6) „Обзоръ Бакинской нефтяной промышленности за 1909 г.“, հատ I և հատոր II, Բագու, 1910 թ., 2 հատորի գինը 4 ր.։ 7) М. Я. Алавердянцъ, „Тесть А. С. Грибоѣдова князь Александръ Чавчавадзе“, Պետերբուրգ, 1910 թ., էջ 8. 8) «Շահնամակ Ֆիրդուսիի» (դրուագ Արտաշիր Բաբականի), թարգմ. Յ. Թիրեաքեան, Նիւ-Եօրկ, 1909 թ., էջ 78, գ. 2 ֆրանկ։ 9) Е. Дзивчопольская, „Этюды и Наброски“, Մօսկվա, 1908 թ., էջ 105, գ. 50 կ.։ 10) Avetis Aharonian, „Bilder aus Türkisch-Armenien“ (Աւետիս Ահարոնեանի «Պատկերներ Թիւրքաց Հայաստանից»), թարգ. Արտակ վ. Սմբատեանց, Էջմիածին, 1910 թ., էջ 133, գ. 50 կ.։ 11) «Զանգ-է-զուր» (լեգենդական պօէմա), Եղիա Տէր-Հայրապետեանի, Գորիս, 1910 թ., էջ 63, գ. 30 կ.։ 12) «Հայ գեղջուկ պարը», Կոմիտաս վարդապետի, Բագու, 1910 թ., էջ 15, գ. ? 13) «Ատրպատ Մարասպանդայ անդարձ», թարգմ. Յ. Թիրեաքեան, Նիւ-Եօրկ, 1909 թ., էջ 41, գ. ?։ 14) „Бабизмъ и бехаизмъ“, պատկերազարդ, Ատրպետի, Թիֆլիս, 1910 թ., էջ 140, գ. 60 կ.։ 15) «Յայտարարութիւն Սահմ.-Ռամկավար Կուսակցութեան կեդր. ակումբի», Կ. Պոլիս, 1910 թ., էջ 12. 16) «Գրացուցակ հայերէն գրքերի (մանկան) Կ. Հ. Բ. Ընկ. գրադարանի», Թիֆլիս, 1910 թ., էջ 20, գ. 3 կ.։ 17) «Գրացուցակ հայերէն գրքերի (գեղարուեստական) Կ. Հ. Բ. Ընկ. գրադարանի», Թիֆլիս, 1910 թ., էջ 88, գ. 7 կ.։ 18) «Կախականջիկը», Է. Սիտօն-Տօմպսօնի, թարգմ. Ստ. Լիսիցեան, Թիֆլիս, 1910 թ., էջ 32, գ. ?։ 19) «Հասկեր» № 9 (սեպտ.), Թիֆլիս, 1910 թ.։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Քութայիս, 13 հոկտեմբերի

«Մշակի» № 203-ում Քութայիսից գրած մեր թղթակցութեան մէջ մենք պարզ կերպով յիշատակել էինք, թէ՝ «Քութայիսի հայերի եկեղեցական և դպրոցական գործերը խանգարված և այլանդակ դրութեան մէջ են. դպրոցի հոգաբարձութիւնը հրաժարական է տուել ամբողջովին։ Հրաժարական է տուել նոյնպէս և եկեղեցու երէցփոխը»։

Այդ գրելով մեր նպատակն էր, տխուր հետևանքներից խուսափելու համար, դրդել հասարակութեանը փութկոտութեամբ կարգաւորել թէ եկեղեցական և թէ դպրոցական գործերը, որ և, Աստուծոյ ողորմութեամբ, պսակվեց փայլուն կերպով։ Բայց ահա գործակալ քահանան և աւ.-ուսուցիչը ճգնում են հաւատացնել, որ դպրոցական գործերը այլանդակ չեն եղել, որովհետև ուսուցչ. խումբը կազմված է եղել և դասաւանդութիւնը կանոնաւոր։

Ապա ի՞նչպէս է հասկանում ուսուցիչը. եթէ մի մարդու գլուխ անջատվի մարմնից կամ թեքվի մի կողմ, մարմինը այլանդակ կը լինի՞ թէ ոչ. կամ ի՞նչպէս պէտք է թելադրէ դպրոցի սաներին «այլանդակ» տերմինը։

Դպրոցի առաջադիմութեան համար մենք պարտական ենք ոչ թէ գործակալ քահանային կամ ուսուցիչ Հայրապետեանցին, այլ հոգաբարձութեան, որի հեռանալով մահացու հարուած կը հասնէր դպրոցին, և ոչ գործակալ քահանան, ոչ աւ.-ուսուցիչը չէին կարող փրկել նրան։ Այդ բոլորը լաւ հասկացաւ հասարակութիւնը, որը ծխ. ժողովում միաձայն և հանդիսաւոր կերպով վերընտրեց բոլոր հոգաբարձուներին։

Ս. Նազարեան

Եւպատորիա, 20 սեպտեմբերի

«Մշակի» էջերում (№ 148) իմ արձանագրած «Ակրուտների խնդիր» յօդուածը պատճառ է դարձել, որ Ալէքսանդրապոլի չրմահ գիւղական քանանայ Սահակ Իսկենդերեանի քունը խանգարուի: Այս մարդը, որ սկզբում իրան շատ հեզ ու համեստ էր պահում, հենց որ իր ոտը այստեղ պաշտօնում ամրացրեց՝ բոլորովին փոխվեց բնաւորութեամբ...

Նա, չը նայած որ տարրական դպրոցի սիստեմատիկ պատրաստութիւնից էլ զուրկ է, զգալով որ հասարակական միակ հիմնարկութիւնը՝ եկեղեցուց յետոյ մեր բազմաչարչար հայ դպրոցն է, բուռն կերպով ձգտեց մեր տեղական դպրոցի աւ-ուսուցիչը դառնալ:

Մակայն հոգաբարձութեան և հասարակութեան մէջ ոչ մի աջողութիւն չը գտնելով, ժանեաւանդ հոգաբարձական ընտրութիւնների սեանսով, յետեւ քանանան տեղի անտեղի Թոյլ էր տալիս դպրոցում նկատողութիւններ անել, իր քմահաճոյքների համաձայն «պատանջներ» առաջադրել:

Յայտնի է, որ Ղրիմի և Նոր-Նախիջեւանի հայերը մեծ մասամբ ռուսախօս են, պարզ է, որ երբ ընտանիքում խօսում են ռուսերէն՝ մանուկներն էլ իւրացնում են նոյն լեզուն: Այդպիսիներին հայերէն դասաւանդելը կապված է մեծամեծ դժուարութիւնների հետ: Այդպիսի պայմաններում, ինչ ասել կուզի, օտարախօս դպրոցների համար յատկապէս մանկավարժական որոշ եղանակի, դասաւանդութեան որոշ մեթոդի մշակման բարդ ու ծանր հարց է հրապարակ գալիս: Ցիշեալ քանանան երբ գանգատվում է և ասում իր նամակում («Մշակ» № 177), թէ ռուսաց լեզուի ուսուցչուհին աշակերտների հետ ռուսերէն է խօսում, արդէն ցոյց է տալիս, թէ ինքը որչափ գաղափար ունի մանկավարժութեան պահանջների նկատմամբ առհասարակ: Նա նոյն նամակում չիշտում է, թէ հայոց լեզուի ուսուցիչը նոյնպէս ռուսերէն է խօսում դպրոցում: Քահանայի այդ յայտնութիւնը միանգամայն զուրկ է հիմքից, որի մասին ես բաց ձակատով յայտնում եմ: Թէ որչափ ես կանգնած եմ եղել և եմ (3 տարվայ ընթացքում Եւպատորիայում) իմ կոչման բարձրութեան վրայ թող վկայէ Եւպատորիայի հայոց ուսումնարանի հոգաբարձութիւնը, որը աւելի պարզ գաղափար ունի մանկավարժութեան մասին, քան Ս. Իսկենդերեանը: Իմ ընդդիմախօսը չէր տեսնում, թէ ինչպէս ես կազմակերպում էի մանկական հայերէն ներկայացումներ և երեկոյթներ՝ աշակերտների դէպի հայերէնը քաղելու նպատակով: Ինչ վերաբերում է այն հարցին, թէ ռուսական լեզուի ազդեցութիւնը որչափ է մեծ՝ Ղրիմի հայութեան վրայ և թէ ինչ միջոցներով կարելի է այդ երեւոյթի առաջն առնել, դրա մասին Ս. Իսկենդերեանին կառաջարկէի կրկին և կրկին կարդալ «Մշակի» № 148-ում «Ակրուտների խնդիր» վերտառութեամբ իմ յօդուածը: Իսկենդերեան քահանան, ոչպէս դասատու և դաստիարակ, բացի ոչ-նների պատիժներից, մինչև ժամը 4—5-ը երեխաների աղախներուն քաղցած պահելուց և երկու ձեռքերը վեր բարձրացրած ժամերով կանգնեցնելուց՝ աշակերտների վրայ ազդելու այլ միջոցներ չէր ընդունում: Մանկավարժութեան մասին ոչ մի գաղափար չունենալով նա հէնց նոր ուսումնարանը մուտք գործող անպատրաստ մանուկների ձեռքը անմիջապէս տալիս էր կրօնի դասագրքի Ա. մասը և պահանջում, որ նրանք գրքով տանից սովորեն և պատասխանեն: Կարծր էր աւագ ուսուցչը տանել այդ յալլաքութիւնը դպրոցում, կարծր էր լսել, երբ կացութեան վրայ քարերն էին աղաղակում:

Եւ որովհետև Ս. Իսկենդերեանի՝ մանկավարժական արդի պահանջներին միանգամայն չը համապատասխանող այդ ձևի դաստիարակութիւնը մերկացնում էի ես, այդ պատճառով նա տանել չէր կարողացել իմ գիտողութիւնները և գրեց աղանդորդին, գրեց լրագիրներին, գրեց կոնսիստորիային, վերջապէս գրեց Տ. Նազարեանին, պահելով նրա Թիկունքի ետևը՝ աղեւասուն միշտ իմ վրայ կաղաբերել: Մինչև այդ տեղեկերը գործում էր գորտին կերպով, սակայն Տ. Նազարեանը հնարաւորութիւն տուեց պատռել իրան մոլորեցնողի դիմակը: Ցիշեալ քահանան ի մէջի այլոց և «Մշակի» № 177-ում փաստերը բացարձակ կերպով խեղաթիւրելով հրապարակ է եկել:

1) Որպէս թէ ես «Նոր-Դպրոց» մեակ օրգանը չեմ ստանում: Դա միանգամայն ճիշդ չէ: Իմ նախաձեռնութեամբ ստանում է մեր դպրոցը: Իսկ ստանում է ինքը քահանան:

2) Որպէս թէ առաջնորդի ուղարկած հարցացուցակը ինձն է կազմել: Հարցացուցակի պատասխանը գրել եմ ես, բացի այն պարագաներից՝ որի մասին տեղեկութիւն պէտք է տար ինքը քահանան:

3) Որպէս թէ տեղիս Բարերարէ. Ընկ. հարկով միջնակարգ դպրոց ուղարկվելիք աշակերտը իմ պատճառով մնաց է քաղ. դպրոց: Որովհետև անհրաժեշտ ուսումնական փաստի: Իմ առաջարկութեամբ հոգաբարձութիւնը աշխատեց մտցնել այդ աշակերտին Նոր-Նախիջեւանի Թեմ. դպրոցը իբրև գիշերօթիկ: Բայց այդ չաջողվեց: Տեղիս Հայոց Բարեգ. Ընկ.-ը հնարաւորութիւն ունէր տալու միմիայն 75 ր. տարեկան, որով հայոց ոչ մի միջնակարգ դպրոց գընալ չէր կարելի. չը ասոր տղան ազգային միջոց չունէր: Աշխատեցինք մտցնել գիմնազիա. հասակի մեծութեան պատճառով չաջողվեց և նա մտաւ քաղ. դպրոց:

4) Դասացուցակ չունէնք դպրոցը, ասում է իմ ընդդիմախօսը: Միթէ պատից կախված Թերթը դասերի ցուցակով և ուսուցչական մասնաւոր մէջ գրված դասացուցակ չէր, որից արտագրեցին աշակերտները իրանց համար:

5) Իբր «մեր դպրոցը ծրագիր չէ ունենալ»: Ինչ սուտ, երբ մի մարդ դպրոցի ծրագիր կազմած, բոլոր աշակերտների և ուսուցիչների մասնաւոր մէջ գրված դասա-

օր, ինչպէս ինքն է ասում «Մշակի» № 177-ում, «հոգաբարձութեանը ներկայացնում է 1909 Թ. մայիսին ընդարձակ մի շարք «տեղեկութիւններ»: Նա այդ մի շարք «տեղեկութիւններին» կցել էր մեր դպրոցի համար (երևի իր կազմած) «ծրագիրը»: Մեր միդասեան դպրոցի համար նա գրել էր 16 առարկայ. և ուրեմն 3 դասատուներս պէտք է դասաւանդէինք՝ կրօն—ինըր, ռուսաց լեզու և Թուաբանութիւն—վարժուհին, իսկ ինձ... 13 առարկայ էր մնում դասաւանդել... կամ 50—60 դաս շաբաթական...

Հոգաբարձութիւնը, տեսնելով յիշեալ քահանայի շարունակական ստեղծութիւնները, ամբողջովին իրան ընթաց հասարակութեան հաւասարութիւնով վճռեց քահանային ընդ միշտ հեռացնել դպրոցից և հեռացրեց:

Ուրեմն ի զուր է ասել, թէ ուսուցչի սպառնալիքի հիման վրա իրան հեռացրին դպրոցից: Ուսուցիչը երբէք այդպիսի հարց չէ դրել:

Իբրև հայ ուսուցիչ՝ հասկանալով իմ սրբազան պարտքը հայոց լեզուի դասաւանդութեան նկատմամբ այս այլասերված հասարակութեան մէջ ես տարել եմ իմ գործը այնպէս, ինչպէս հնարաւոր է եղել՝ հաստատված որոշ ծրագրից էլ, ներքին կանոնադրութիւնից էլ զուրկ դպրոցական անարխիայի այս շրջանում:

Չեմ կարող լռել այն հանգամանքի մասին ևս, որ մեր տխուր իրականութեան մէջ տէրտէրների (խօսքս Իսկենդերեանի նման կրթութիւնից զուրկ քահանաների մասին է) գնահատութէւնր առաւել բարձր է, քան ուսուցիչներինը: Օրինակ հէնց մեզ մօտ Եւպատորիայում տէրտէրը համարեա անգործ ման գալով՝ նախ պատրաստ բնակարան է ստանում (որ արժէ 300 ր. տարեկան առնուազն) և դեռ աւելի քան 1,200 ր. տարեկան վարձատրութիւն (միմիայն ռոճիկ 720 ր.), մինչդեռ մենք ուսուցիչներս օրական 4—5 ժամ կուրծք մաշելով ուսուցչական ծանր պաշտօնում՝ միայն 5—600 կամ ամենաշատը 700 րուբլով ենք վարձատրվում:

Վերջացնելով խօսքս կասեմ այս ևս՝ Թողէք ուրիշներին բամբասելը, Թողէք զըրպարտելը. Նախ ինքներդ մաքրվեցէք, սրբացէք, ապա մեզ խարազանեցէք: Չենք ասում, որ մենք Հռոմի պապի պէս անսխալական ենք. ոչ, հազար անգամ ոչ. սակայն՝ «Զի՞ տեսանես զշիւղ ական եղբօր քո և ի քում ական գգերանդ ոչ նշմարես»... «Կեղծաւոր, հան նախ զգերանդ յականէ քումմէ»... *):

Պետրոս Թումանեան

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

14 հոկտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Այս տարի զինւորական ծառայութեան կանչվող հողային բարեկարգութեան մասնաժողովների երկրաչափները ազատվում են մինչև հետևեալ տարին:

Օզային նաւատորմի բաժնում յունվարից մինչև սեպտեմբեր ստացվել է 68,105 րուբլի, սեպտեմբերին՝ 16,428 րուբլի:

Խօլերայով հիւանդացան 7, մեռան 4, մնում են 143 հոգի:

ՍԻՄԲԻՐՍԿ: Վոլգայի վրա սառցապատ է:

ԿՕՍՏՐՕՄԱ: Պատժիչ տանը բանտարկեալներից մէկը ծխախոտով լցրեց բանտապահի աչքերը և հասցրեց դանակով 11 վէրքեր: Երբ բանտապահը խլեց դանակը, յանցաւորը, հանելով ատրճանակը բանտապահի կողքից, վիրաւորեց նրան և օգնող բանտարկեալին և կրակեց իր գլխից: Բանտապահը մեռաւ:

ՀՌՈՄ: Ջէնտպչէլլում պօրուչիկ Սալէտտին ընկաւ աէրօպլանից և մեռաւ:

ԿՈՊԷՆՀԱԳԷՆ: Կայսերական «Պօլեարնայա Զվէզդա» զբօսանաւը ծովը մտաւ:

*) Տպելով այս նամակը, մենք միանգամայն վերջ ենք տալիս այս խնդրի առիթով Թեր և դէմ գրուածքներին, գտնելով որ հարցը բաւական պարզված է:

Խմբ.

Ժամ. Խմբագիր՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 Թ.,

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.:

Կ. Մ. ՋԻԿՕՎԱՆԻ—9½—11 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային:

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.:

Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.:

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Գ. Ս. ՁԻԼԲԵՐՇԱՑ—12½—1½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:

Ա. Գ. ԿԱՐԱԳԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.:

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1½—2 ժ. ներքին և երեխայոց հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Գ. Ս. ՁԻԼԲԵՐՇԱՑ—6—6½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:

Ի. Ֆ. ՄԱՐՑԻՇԵՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:

Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

103. 0—109

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ձմերային երթեւեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ արագ № 2 գնացքը՝ 9 ժ. 28 ր. առաւ., Գանձակ է հասնում 2 ժ. 38 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. 18 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 12 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 10 ժ. 59 ր. գիշ., Բագու՝ 11 ժ. 26 ր. գիշ.: Մարդատար № 6 գնացքը՝ 3 ժ. 35 ր. ցերեկ., Գանձակ է հասնում 9 ժ. 56 ր. երեկ., Եւլախ՝ 12 ժ. 7 ր. գիշերվայ, Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 49 ր. գիշ., Բալաջարի 8 ժ. 13 ր. առաւօտ., Բագու՝ 9 ժ. 7 ր. առաւ.: Պօստատար № 4 գնացքը՝ 10 ժ. 25 ր. գիշ., Գանձակ է հասնում 4 ժ. 47 ր. գիշ., Եւլախ՝ 7 ժ. 3 ր. առաւ., Հաջի-Կաբուլ՝ 12 ժ. 11 ր. ցեր., Բալաջարի՝ 3 ժ. 53 ր. ցեր., Բագու՝ 5 ժ. 21 ր. երեկ.: Խառն գնացքը՝ IV կարգի վագօններով ըստ հարկի կարևորութեան՝ 4 ժ. 18 ր. գիշ., Գանձակ է հասնում 12 ժ. 48 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. ցեր. Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 39 ր. գիշ., Բալաջարի՝ 4 ժ. 31 ր. գիշ., Բագու՝ 5 ժ. 22 ր. առաւօտեան:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ պօստատար № 74/75 12 ժ. 41 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 11 ժ. 41 ր. առ., Էջմիածին կայար.՝ 5 ժ. 18 ր. ցեր., Երևան (առանձին գնացք Ուլուխանլուից յարմարեցված այս գնացքին)՝ 7 ժ. 11 ր. երեկ., Նախիջևան՝ 11 ժ. 21 ր. գիշ., Ջուլֆա՝ 1 ժ. 5 ր. գիշ.: Մարդատար-ապրանքատար № 78/79 գնացքը՝ 4 ժ 33 ր. ցեր., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 3 ժ. 31 ր. գիշ., Էջմիածին կայար. 9 ժ. 3 ր. առաւօտեան, Երեւան՝ 10 ժ. 34 ր. առ., և սրանից դէնը այլևս չէ գնում: Խառն գնացք IV կարգի վագօններով ըստ հարկի կարևորութեան № 108/109 5 ժ. 48 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 7 ժ. 20 ր. երեկ., Էջմիածին կայարան՝ 1 ժ. 30 ր. գիշ., առանց Երևան մտնելու, Նախիջևան՝ 9 ժ. 49 ր. առաւ., Ջուլֆա՝ 11 ժ. 58 ր. ցերեկ.:

ԲԱԹՈՒՄ՝ մարդատար № 5 գնացքը՝ 8 ժ. 10 ր. առաւ., Միխայլօվօ է հասնում 12 ժ. 18 ր. ցեր., Բաթում՝ 9 ժ. 20 ր. երեկ.: Պօստատար № 3 գնացքը՝ 2 ժ. 9 ր. ցեր., Միխայլօվօ է հասնում 6 ժ. 18 ր. երեկ., Բաթում՝ 4 ժ. 28 ր. գիշ.: Մարդատար № 7 գնացքը՝ 11 ժ. 53 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 3 ժ. 53 ր. գիշ., Բաթում՝ 1 ժ. 26 ր. ցեր.: Խառն գնացք № 107 ըստ հարկի կարևորութեան՝ 1 ժ. 5 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 6 ժ. 54 ր. առաւ., Բաթում՝ 8 ժ. 33 ր. երեկ.:

ԲՈՐԺՕՄ՝ մարդատար № 9/66 գնացքը՝ 3 ժ. 28 ր. ցեր., Գօրի է հասնում 6 ժ. 8 ր. երեկ., Միխայլօվօ՝ 7 ժ. 43 ր. երեկ., Բօրժօմ՝ 9 ժ. 8 ր.:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ մարդատար № 5 գնացքը՝ 7 ժ. 25 ր. առաւօտեան: Պօստատար № 3՝ 1 ժ. 9 ր. ցեր.: Արագ № 1 գնացքը՝ 10 ժ. 55 ր. գիշ., որ այլևս դէնը չէ գնում: Խառն գնացքը IV կարգի վագօններով 12 ժ. 3 ր. գիշ.:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ մարդատար № 6 գնացքը՝ 2 ժ. 46 ր. ցերեկ.: Պօստատար № 4 գնացքը՝ 9 ժ. 25 ր. գիշ.: Մարդատար № 8 գնացքը՝ 8 ժ. 45 ր. առաւ., որ դէնը այլ ևս չէ գնում: Խառն գնացքը IV կարգի վագօններով 3 ժ. 16 ր. գիշ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ պօստատար № 72/73 գնացքը՝ 6 ժ. 36 ր. առաւ.: Մարդատար-ապրանքատար՝ № 80/81 գնացքը՝ 7 ժ. 1 ր. առաւ.: Խառն գնացքը IV կարգի վագօններով՝ 10 ժ. երեկ.:

ԲՈՐԺՕՄԻՑ՝ մարդատար № 61/10 գնացքը՝ 7 ժ. 35 ր. առաւօտ.:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ.—Արագ գնացքները (№ 2՝ Թիֆլիս-Բագու և № 1՝ Բագու-Թիֆլիս) առանց փոփոխելու գնում են մինչև Ռօստով և յետ դառնում, անպատճառ մտնելով Բագու՝ ամբողջ կազմով և բոլոր տեղերը պլաց-կարտով են: Այս գնացքներում կայ Միջազգային Ընկերութեան մի միքստ I/II կարգի վագօն, որ առանց իջնելու հաղորդակցում է Թիֆլիս-Բագու-Մոսկվա՝ աւելացված վճարով (1000 վերստը I կարգի վագօնում 8 ր., II կարգի՝ 6 ր.):

ԲԺԻՇԿ

Ե. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆՑ

Ներքին, երեխայոց և ստամոքսա-աղիքային հիւանդութիւններ:

Պրօֆ. Mathieu-ի սեփ. կլինիկայից Պարիզում:

Ընդունելութիւն (առաւ. ժ. 9—11. / երեկ. ժ. 5—7.

Ելիզավետինսկայա փող. № 39

(ա. օ.) 1179. 100—1

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ

Մէդիցինայի ֆէլդշէր Ա. Եսայեանի

ՏՂԱՄԱՐԴԻ ՏՐԻՊԵՐԸ

(սուսունակ)

ԵՒ ՆՐԱ ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆԸ

նկարներով, գինը 20 կոպ.: Գիրքը անհրաժեշտ է բոլոր տղամարդկանց համար. պարունակում է բազմաթիւ խորհուրդներ և նորագոյն բէցէպտներ սուսունակից ընդմիշտ բժշկվելու համար: Ծախվում է բոլոր գրավաճառանոցներում և հեղինակի մօտ՝ Թիֆլիս, Սէմէօնօվսկայա № 9. Գումարով (100-ից ոչ պակաս) հեղինակը անում է 40% զեղչ: Ապառիկ պահանջները չեն կատարվի:

(օ. մ.) 1170. 5—3

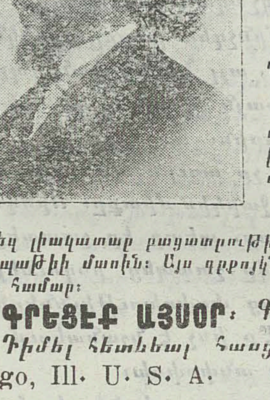

ՀԻՊՆՕՏԻԶՄ

ԴՈՒՔ ԿԱՐՈՂ ԷՔ ՀԻՊՆՕԶԱՑՆԵԼ

Հիպնօտիզմը բնական ձիրք չէ: Ամեն ոք կարող է տիրապետել այս խորհրդաւոր գիտութեան

Հիպնօտիզմ սովորելը նոյնքան հեշտ է, որքան ուտել խմելը:

Հիպնօտիզմը կը բժշկէ հիւանդութիւններ և կուղղէ մոլորութիւններն ու վատ բարքերը:

Հիպնօզական ցուցահանդէսները չափազանց զուարճալի են:

Սովորեցէք հիպնօզացնելու արուեստը: Մշակեցէք ձեր մէջ ներշնչելու զօրութիւնը և այդ զօրութեան օժտի միջնորդութեամբ դարմանեցէք հիւանդութիւններ, տուէք ապշեցուցիչ ցուցահանդէսներ Թատրօններում կամ մասնաւոր սրահներում և դառէք պրօֆէսիօնալ հիպնօտիստ:

Սովորելու ծախքը շատ չնչին է:

Ստացէք իմ «Ինչպէս հիպնօսացնել» պատկերազարդ գրքոյկը, որը կը տայ ձեզ լիակատար բացատրութիւն Հիպնօտիզմի, Մեսմերիզմի, Հոգեբուժութեան, Ներշնչման, Հոգետեսութեան և Տելեպաթիի մասին: Այս գրքոյկն ստանալու համար պէտք ուղարկել 10 կոպէկի նամականիշ ճանապարհածախքի համար:

ԳՐԵՑԷՔ ԱՅՍՕՐ: Գրեցէք ձեր անունն ու հասցէն որոշ:

Դիմել հետևեալ հասցէով Америка. Haroutun Shekerjian. 3758 Indiana Ave. Chicago, Ill. U. S. A.

(ե. շ.) 689. 100—38

Թիֆլիսի գրասենեակը

յայտնում է պ. պ. գնողներին, որ բացված է ՇԱՔԱՐԻ ՎԱՃԱՌՔ

Խարկովեան Շաքարո-Ռաֆինադ Գործարանի

Ընկերութեան

Հասցէն. Тифлисъ, Фрейлинская, д. № 3. Телеф. 567. А. Г. СНѢЖКОВЪ.

Պահեստը՝ Վելիամինօվսկայա փող. № 12.

(ա. օ.) 1072. 10—3

ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ ՄԵԾ-ՈՍԿԷ ՊԱՏԻԱՆՇԱՆԻ

ԴԵՐՁԱԿ №№ ԳԵՐՇՕՎ

Գօլօվինսկի պրօսպեկտ, տ. Արամեանցի № 23, «Բօյարսկի» հիւրանոցի Ներքեւ:

Պատիւ ունեմ յայտնելու ի տեղեկութիւն ինձ պատուէր տուողների, որ ես վերադարձել եմ արտասահմանից՝ բերելով հէտս մեծաքանակ ապրանք: Ընդունում եմ քաղաքացիական, զինւորական, աշակերտական և բոլոր պաշտօնական հիմնարկութիւններում պահանջվող զգեստների պատուէրներ, կարելու սէզօնի վերջին տարազով: Ունեմ ընտիր կտորեղէններ՝ արտասահմանեան և ռուսական, որոնք աչքի են ընկնում իրանց ամրութեամբ, գործնականութեամբ և շքեղութեամբ: Ապրանքի յատկութեան և գների կողմից կարող եմ մրցել ամենքի հետ, ինչու որ ապրանքը գնած ունեմ առաջին ձեռքից: Ունեմ լաւ ձեռք և կարողներ: Պատուէրները կատարվում են իմ անձնական հսկողութեան ներքոյ, առանց ուշացնելու և միանգամայն չափաւոր գներով:

Օֆիցէրներին և կառավարչական հիմնարկութիւններում ծառայողներին անվում է զեղչ և տրվում է մաս-մաս վճարելու հնարաւորութիւն:

Յարգանքով՝ ԴԵՐՇՕՎ

(ա. օ.) 1140. 10—3

70% ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ 70%

ԼԱՄՊԵՐԻ, ՊԱՍՏԱՌՆԵՐԻ ԵՒ ԿԱՀԿԱՐԱՍԻՔԻ ԴԵՊՕ

Ե. Ա. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Թիֆլիս, Դվօրցօվայա փողոց: Տէլէֆօն № 238: Ֆիրման գոյութիւն ունի 1869 Թւից:

ՆՈՐԱԳՈՅՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԼԱՄՊ

„ՍԻՐԻՈՒՍ-ԿՕԼԼՕԻԴ"

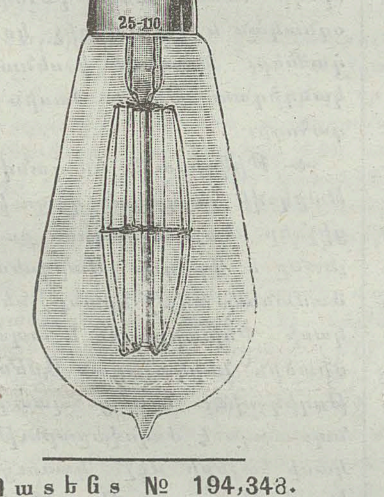

70% ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ 70% ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ

Պատենտ № 194,348.

ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐ ՄՈՄԻ ՎՐԱ ԷԼԵՔՏՐԱԿԱՆ ԷՆԵՐԳԻԱ ԷԺ ՄՍԽՎՈՒՄ 1 ՈՒԱՏ

«ՍԻՐԻՈՒՍ-ԿՕԼԼՕԻԴ» ԼԱՄՊԵՐԸ ՎԱՌՎՈՒՄ ԵՆ ԱՄԵՆ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ:

„ՍԻՐԻՈՒՍ" լամպերի առանձնայատկութիւններն են

ԷԼԵՔՏՐԱԿԱՆ ՀՈՍԱՆՔԻ ԱՄԵՆԱԲԱՐՁՐ ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ:

ՎԱՌԵԼԻՔԻ ՅԱՐԱՏԵՒՈՒԹԻՒՆ:

ԱՐԵԳԱՅԻՆ-ՍՊԻՏԱԿ ԼՈՅՍ, ՍԱԿԱՒ ԶԳԱՅՆՈՒԹԻՒՆ:

ԼՈՅՍԻ ՈՅԺԻ ԱՄԵՆԱՔԻՉ ՆՈՒԱԶՈՒՄ:

ԼԱՄՊԵՐԻ ՎՐԱ ԵՂԱԾ ԾԱԽՍԵՐԻ ԱՄԵՆԱԲԱՐՁՐ ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ:

Լամպերի վրա մակագրված է «ՍԻՐԻՈՒՍ» և «Ե. Ա. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ», առանց որի մնացածները

ԻՍԿԱԿԱՆ ՉԵՆ:

Ֆիրման ընդունում է էլեքտրական անցքեր կատարելու և պատրաստելու պատուէրներ: Էլեքտրական զարդարանքների աժան պահեստ: Դէպօյում մշտապէս գտնվում են ամեն տեսակ լամպերի մեծ պաշար: Օտար քաղաքների պատուէրները կատարվում են անյապաղ և ճշտութեամբ: Պրէյս-կուրանտ ուղարկվում է ձրի, ըստ պահանջման:

«ՍԻՐԻՈՒՍ» ԼԱՄՊԵՐԻ ՄԻԱԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ՝ Ե. Ա. Ծատուրեան

70% ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ 70%

1177. 10—1